

GEÇERKEN

güzel bir iz bırakmak için

Haziran 2024 · Sayı: 45

VİCDAN VE MERHAMET DUYGULARI,
İNSANOĞLUNA EN BÜYÜK ARMAĞANDIR.

”

Ok-Yay Motifi

Halıların dili adına yazayım, motifler cana dair bir soh-bete dursun. Tezgâhtaki ok ve yayın sırlarını, şöylece işleyeyim: Gerilmiş parlak yay, rüzgâr süratiyle gümüş oku fırlattı. Işığın akışını gören gözde aksi kaldı; ize, öze, sanata döndü. En eski Türk çağından şimdiye dek uzandı yolu; düğüm düğüm, ilmek ilmek hikâyesi örüldü. Ataların damga olarak kullandığı ok ve yay; *Oğuz Kağan Destanı*’nda Türkçenin gücüyle parladı. İlk Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey’in devlet arması da ok ve yaydı. Bakıştaki netliği, odaklanmadaki kusursuzluğu, karar vermedeki isabeti, atikliği, tetikliği temsil eden bu motif kilime düşünce her adımda bize aynı ödevi fısıldadı: Ayağını sağlam bas, bu yer sadece toprak değil; ok, yay, kan, canla kazanılmış vatandır. Görüş keskin, yay gergin, ok evgin, insan yetkin gerektir.

KUDRET AYŞE YILMAZ

Geçerken

Haziran 2024 - Sayı: 45
ISSN: 2717-9990

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar Doymaz

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia Levent Abul

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet Bulut

Editör
Emin Gürdamur

Yayın Koordinatörleri
Selma Maşlak
Sümeyye Özgen
Zeynep Onar

Sosyal Medya
Asuman Aydın

Arşiv
Ali Duran Demircioğlu

Dijital Medya ve Arşiv
Şahin Bodur
Ömer Güçlü

Grafik Tasarım
Arketip Ajans

Kapak Resmi
Hacire Büküm Yılmaz

Kapak Sözü
Mehmet Güneş

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel: 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92

Yazı, görüş ve önerileriniz için:
gecerkendergi@gmail.com

Abone İşlemleri
Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik
dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No
Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Yayın Türü
Aylık, Yaygın, Süreli Yayın,
Geçerken (Türkçe)

Basım Tarihi
23.05.2024

Baskı
İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No:11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
TEL: 0 212 454 30 00

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Geçerken, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden hiçbir ortamda alıntı yapılamaz.

2 / SELMA MAŞLAK
"KİŞİ ÖLÜR SÖZÜ KALIR"

6 / GÜVEN ADIGÜZEL
TARİHİ YENİDEN YAZAN SİYAH ALTIN; KARABİBER

9 / ALİ NECİP ERDOĞAN
AYAKÜSTÜ SORULAR

10 / MEFRA BİLGE DÖNMEZ
DOSTA DOST OLMAK

13 / MERAL GÜRGEN
İNSAN BAHSİ

14 / EMİN GÜRDAMUR
BİR SUSTURUCU OLARAK EDEBİYAT!

18 / HÜSEYİN AKIN
GİTMEDEN GİTMEK

22 / ORHAN GAZİ GÖKÇE
USUL BİLMEK

24 / HACİRE BÜKÜM YILMAZ
BİR YAZI BİR ÇİZİ

25 / MEHMET GÜNEŞ İLE SÖYLEŞİ
"SANATA İLGİSİZ TOPLUM VE BİREY,
ZAMAN İÇİNDE TAMAMEN KÖRLEŞECEKTİR."

30 / TUĞÇE ÖCAL
KUŞKUSUZ KUYTU

33 / MEHMET KAHRAMAN
ÜÇ TAVSİYE

34 / CANAN OLPAK KOÇ
ŞİİRİN MUAMMA HÂLİ

36 / AHMET MELİH KARAUĞUZ
BAŞARI YANILGISI

38 / FATMA ASİYE ŞENAT
ATEŞLE OYNAMAK: DİNİNLE ALAY ETME, ETTİRME!

40 / KORAY ŞERBETÇİ
HORASAN'IN BÜYÜK KİMYA ÂLİMİ: AYDEMİR CİLDEKİ

43 / SEHER BAŞARAN
BAŞKA SESLER: NİZAR KABBANİ

44 / SİDDİK YURTSEVER
ABDÜLHAK ŞİNASI HİSAR'I
OKUMAK İÇİN 10 SEBEP

46 / FADİM ÖZER KASAY
EVE DÖNÜŞ BİLETİ YOK

48 / EBRU KILIÇ
GEÇMİŞ ZAMANIN PEŞİNDE

GEÇERKEN
İÇİNDEKİLER

“Kişi lr Sözü Kalır”

SELMA MAşLAK

Rivayet odur ki şehrin zenginlerinden bir adam, kölesini çarşıya gönderir ve çarşıdaki en iyi şeyi alıp getirmesini buyurur. Köle çarşıya iner ve bir dil alıp eve döner. Zengin adam, başka bir gün kölesini tekrar çağırır ve bu sefer de çarşıdaki en kötü şeyi alıp getirmesini söyler. Köle çarşıya iner ve yine bir dil alıp gelir. Köle, şaşırان efendisine bu durumun açıklamasını şöyle yapar: Dil, dünyanın hem en iyi hem de en kötü şeyidir; bu fark dili kullanma biçiminden doğar.

Yukarıdaki hikâyeyi 1260 yılında dünyaya gelen ünlü Bizanslı yazar Maxsimos anlatır. Ancak biz biliyoruz ki Balasagunlu Yusuf, namıdiğer Yusuf Has Hacip, bu gerçeği Maxsimos'tan iki yüzyıl önce *Kutadgu Bilig*'de anlatmış, dilin hem erdemini, faydasını hem de zararını bir araya getirmiştir.

Doğu anlatıcılığı poetikasını iyiye, güzele, doğruya çağırma üzerine kurar. Hikâyelerdeki sade anlatım tercihi yine bu poetikanın sonucudur. Çünkü dil, Tanrı'nın insana bağışladığı en değerli armağandır ve gereksiz kullanılmamalıdır. Balasagunlu Yusuf, *Kutadgu Bilig*'de Doğu geleneğini devam ettirmiş, insan-ı kâmil olma serüvenini anlatırken hem sözün hem de sözü azaltmanın önemini vurgulamıştır. “Kişi ölü,

sözü kalır.”, “Sözü az ve birer birer söyle, yüz bin sözün düğümünü bu bir sözle çöz.” ya da “Sözü çok söyledin, dikkat et tazeliğini kaybetmesin, çok sözden insan usanır ve bıkar.” onun konuya dair verdiği onlarca güzel örnekten sadece birkaçıdır.

Kutadgu Bilig, anlatma ya da yazma amacı açısından geleneği devam ettirse de bazı yönleriyle ilklerin kitabıdır. Mesela Doğu yazınında sembolik anlatımı, alegoriyi görebileceğimiz en erken eserlerden biri *Kutadgu Bilig*'dir. Balasagunlu Yusuf, kitabında iki dünyada da mutluluğu elde tutmanın yollarını arar ve bunu dört sembolik kahraman üzerinden yapar. Bunlar hükümdar Kün-Togdı, vezir Ay-Toldı, vezirin oğlu Ögdülmüş, Ögdülmüş'in kardeşi Oğdurmuş'tur. Hükümdar “töre”yi, vezir “kut”u (saadet), vezirin oğlu “ukuş”u (anlayış), vezirin diğer oğlu da “akıbet”i (hayat ve dünyanın sonu, ahiret) temsil eder. Satırlar boyunca bu dört kişi, sanki bir tiyatro sahnesindeymiş gibi ikili diyaloglar hâlinde münazara ederler. Konuşmalar akıl yürütmelerle, bilge deyimlerle, atasözleriyle, Türk büyüklerinden örneklerle doludur.

Burada İbn Sina'nın *Hayy bin Yakzan*'ına değinmezsek ona büyük haksızlık etmiş oluruz çünkü alego-

rinin ilk tohumları asıl bu kitapta atılır. Manevi bir yolculuğun hikâyesi olan *Hayy bin Yakzan*'da akıl, sezgi, imgelem gibi bedenın iç ve dış duyuları kişiselleştirilir. Kitabın kahramanı Hayy bin Yakzan ise eserde tüm bunların açıklamasını yapan, söz konusu duyuların bilgisine malik bir ihtiyardır. Balasagunlu Yusuf'un aynı topraklarda yaşamış çağdaşı İbn Sina ile bir araya gelip gelmediğini bilemiyoruz ama bu bilgiler ışığında şunu çok rahat söyleyebiliriz: Yusuf, İbn Sina'nın *Hayy bin Yakzan*'ını okumuştur.

Bütün bunların dışında Balasagunlu Yusuf'un en büyük başarısı, kendinden önce hiçbir Türkçe örnek bulunmadığı hâlde *Kutadgu Bilig*'i yazmasıdır. O, Türk yazınının ilk Müslüman verimi ve Türk dil ve lehçelerinin dünya çapındaki ilk başyapıtıdır. Döneminde hem edebî hem de felsefi eserlerin tamamının Arapça ve Farsça kaleme alındığını düşünürsek onun ana dilde (Uygurca) yazma konusunda ne kadar cesur davrandığını görürüz. Bununla birlikte şu satırlardan Türkçeye karşı bazı çekinceleri olduğunu da anlıyoruz: “Bu Türkçe sözü yabani geyik gibi gördüm, onu yavaşça tuttum aldatarak kendime yaklaştırdım. Okşadım, ısındırdım çabucak bana gönül verdi; ancak yine de ara sıra ürküyor, korkuyor.” Bu çekincelerine rağmen Yusuf,

**Balasagunlu
Yusuf'un en büyük
başarı, kendinden
nce hiçbir Türkçe
rnek bulunmadığı
hâlde *Kutadgu Bilig'i*
yazmasıdır.**

*Kutadgu Bilig'*de Türkçeyi beş yüzyıl sonraki meslektaşı Ali şir Nevai gibi Arapça ve Farsça kelimelerden yardım almaksızın usta bir şekilde kullanır. Hatta dinî terimleri bile Türkçe hâliyle ifade eder. Mesela Tanrı'ya “Kadim” anlamında “Bayat”, “Halik” anlamında “Törütgen”, “Gaf-far” anlamında “Kergen”, “Kadir” anlamında “Erklig” der. Peygamber için “Yalavaş” ve “Savcı”, dört halife için de “Tört İş” kelimelerini kullanır.

Gelin şimdi en başından başlayıp kitabın bugüne gelene kadar yaşadığı serüvene bakalım.

Yusuf, *Kutadgu Bilig'i* memleketi Balasagun'da yazmaya başlar. 1068'de Balasagun'dan ayrılıp Doğu Karahanlı Devleti'nin merkezi olan Kaşgar'a gider. Kaşgar'da bir buçuk yıl daha çalıştıktan sonra 1069 yılında kitabını tamamlayarak günün hükümdarı Buğra Kara Han Ebu Ali Hasan'a sunar. Hakan kitabı çok beğenir ve ödül olarak ona Has Hacıp (başmabeyinci) nvanını verir. Yusuf Has Hacıp'in *Kutadgu Bilig'*den öğrendiğimiz üzere bazı rahatsızlıkları vardır; henüz ihtiyar denecek bir yaşta olmadığı hâlde dermansızlıktan yakını, gözü zayıftır, midesi hassastır ve ölmeden evvel kitabını bitirebilmek için Tanrı'ya dua eder. Yusuf Has Hacıp'in hangi tarihte vefat ettiğini bilemiyoruz ama hükümdar Buğra Han'dan önce öldüğü kuvvetle muhtemeldir. Kabri Kaşgar'da mıdır Balasagun'da mıdır muamma! Zaten her iki şehir de 1130'da Müslüman olmayan Karahıtaylıların eline geçmiştir.

Burada şöyle bir soru akla geliyor. *Divanu Lgati't-Türk'*n yazarı Kaşgarlı Mahmut ile Balasagunlu Yusuf birbirlerinden ve kitaplarından haberdar mıydı? Ne *Divan*'da ne *Kutadgu Bilig'*de ne de başka bir kaynakta böyle bir bilgiye rastlanmaktadır. Bazıları bunu Yusuf'un erken ölümüne bazıları da siyasi karışıklıklara yormuşlardır. Bu küçük parantezden sonra *Kutadgu Bilig'*in hikyesine devam edelim.

Yüzyıllar sonra Herat'ta ortaya çıkan *Kutadgu Bilig'e* şöyle bir not düşülür: “Kutadgu kitabı koyun yılı 17 Haziran 1439'da Herat'ta tamamlandı.” 1439'a kadar kitap hangi yollardan kimlerin eliyle Herat'a geldi bilmiyoruz. Bildiğimiz şey elimizdeki en eski nüsha budur ve yine kitaba düşülen nottan öğreniyoruz ki bu en eski nüshayı Uygurca aslından ya da Uygurca başka bir nüshadan yine Uygurca olarak Hasan Kara Sail şems adında biri istinsah etmiştir. Bu nüshanın yazıldığı tarihten bir yıl sonra aynı şehirde Ali şir Nevai dünyaya gelir. *Kutadgu Bilig'*in Herat'ta kopya edilmesi ve Ali şir Nevai'nin burada doğması tesadüf değildir. Çünkü Timurluların hüküm sürdüğü Herat, Fars edebiyatının merkezi olmakla birlikte sarayda ve bürokraside yoğun bir şekilde Türkçenin kullanıldığı bir şehirdi. Herat'ta yazılan diğer Uygurca metinlerle kıyaslandığında *Kutadgu Bilig'*in bu nüshası, Uygurcaya hâkim saray çevresinden biri, belki de bir prens tarafından yazılmıştır denilebilir.

1474'te yani otuz altı yıl sonra bu nüsha Herat'tan Tokat'a oradan da İstanbul'a getirilir. Bu bilgiye

yazmanın sonundaki Abdurrezzak imzalı beş beyitlik gazelden ulaşıyoruz. Orada şöyle deniliyor: “879 tarihinde yılan yılında (miladi 1474) Abdurrezzak Şeyhzade Bahşı için Fenerizade Kadı Ali İstanbul’dan mektup göndererek Tokat’tan getirttiler. Mübarek olsun, devlet gelsin, mihnet gitsin.” Şimdi konunun daha iyi anlaşılması için Abdurrezzak Şeyhzade Bahşı kimdir, buna bakalım.

Osmanlıların ilk devirlerinde Türk dünyası ile iletişimin sonraki devirlere göre daha kuvvetli olduğu malumdur. Devlet teşkilatında mutlaka Türkistan ülkeleriyle resmî haberleşmeyi yöneten özel kalemler bulundurulurdu. Bu kalemlerin başındaki kişiye de “bahşı” denilir ve bahşılar, Türkistan ülkelerinin siyasi ve ilmî durumuna vâkıf olan, çoğunluğu oralardan gelen kişilerden seçilirdi. İşte *Kutadgu Bilig*’de adı geçen Abdurrezzak Şeyhzade Bahşı da Fatih Sultan Mehmet zamanında böyle bir görev ile İstanbul’da bulunuyordu. Sarayda yazılan bütün Uygurca metinler onun elinden geçmiştir. Fatih’in 1473’te Otlukbeli Savaşı’ndan sonra Türkistan illerine gönderdiği meşhur Uygurca zafernameleri de yine Abdurrezzak yazardı. *Kutadgu Bilig*’i Abdurrezak için Tokat’tan getiren Fenerizade Kadı Ali de sıradan biri değildir. O Herat’ı, Buhara’yı, Semerkant’ı çok iyi bilen meşhur Türk âlimi Molla Fenari’nin torunudur. “Nalbant Hamza’dan satın aldık. Molla Hayrettin’in Cuma Mescidi’nin yanında şahit Hacı Tellal.” Kitabın sonuna eklenmiş bu cümlelerin altındaki Abdurrezzak’ın Uygurca imzasından anlıyoruz ki İstanbul’a gelen *Kutadgu Bilig*, satın

alma yoluyla Bahşı’ya geçmiştir. Ancak Abdurrezzak’ın diğer kitapları vakfedildiği hâlde neden bu kitabın vakfedilmediğine dair herhangi bir belge yoktur.

Yıllar sonra 1976’da Avusturyalı Doğu bilgini Joseph von Hammer diplomat olarak İstanbul’da bulunurken sahafların bilgisizliğinden faydalanarak bu değerli yazmayı yok pahasına satın alır ve Viyana Sarayı Kütüphanesine götürür. Yazmanın ilk yayımını Macarlardan Vambery ikincisini de Alman asıllı Rus Radloff yapar. Nüshanın tekrar Türk topraklarıyla buluşması Cumhuriyet sonrasına kalır. Türk Tarih Kurumu, Herat nüshasının tıpkıbasımını 1942’de yapar. 1947’de de Reşit Rahmeti Arat’ın bu nüshadan yaptığı tercüme yayımlanır.

Herat dışında *Kutadgu Bilig*’in iki nüshası daha vardır: Fergana nüshası ve Kahire nüshası. Bunlar Arap harfleriyle yazılmış birbirine çok yakın nüshalardır. Kahire nüshası, 1896’da Kahire Hıdivlik Kütüphanesinin Alman müdürü Mortiz tarafından ortaya çıkarılır. Fergana nüshasını da Zeki Velidi Togan, Fergana’da Nemengah şehrinde bulur. Türk Tarih Kurumu 1943’te her iki nüshanın da tıpkıbasımını yapar.

Kutadgu Bilig, kendi tarihini yine kendi yazan bir kitaptır. Balasagunlu Yusuf adını, kim olduğunu, kitabı nerede, ne kadar sürede, ne zaman ve neden yazdığını bir bir kendi dizelerinde açıklar. Kitaba sonradan eklenen mukaddimeler ve notlar da pek çok eksik bilgiye rağmen onun kimlerin elinden geçip bugüne ulaştığını anlatır.

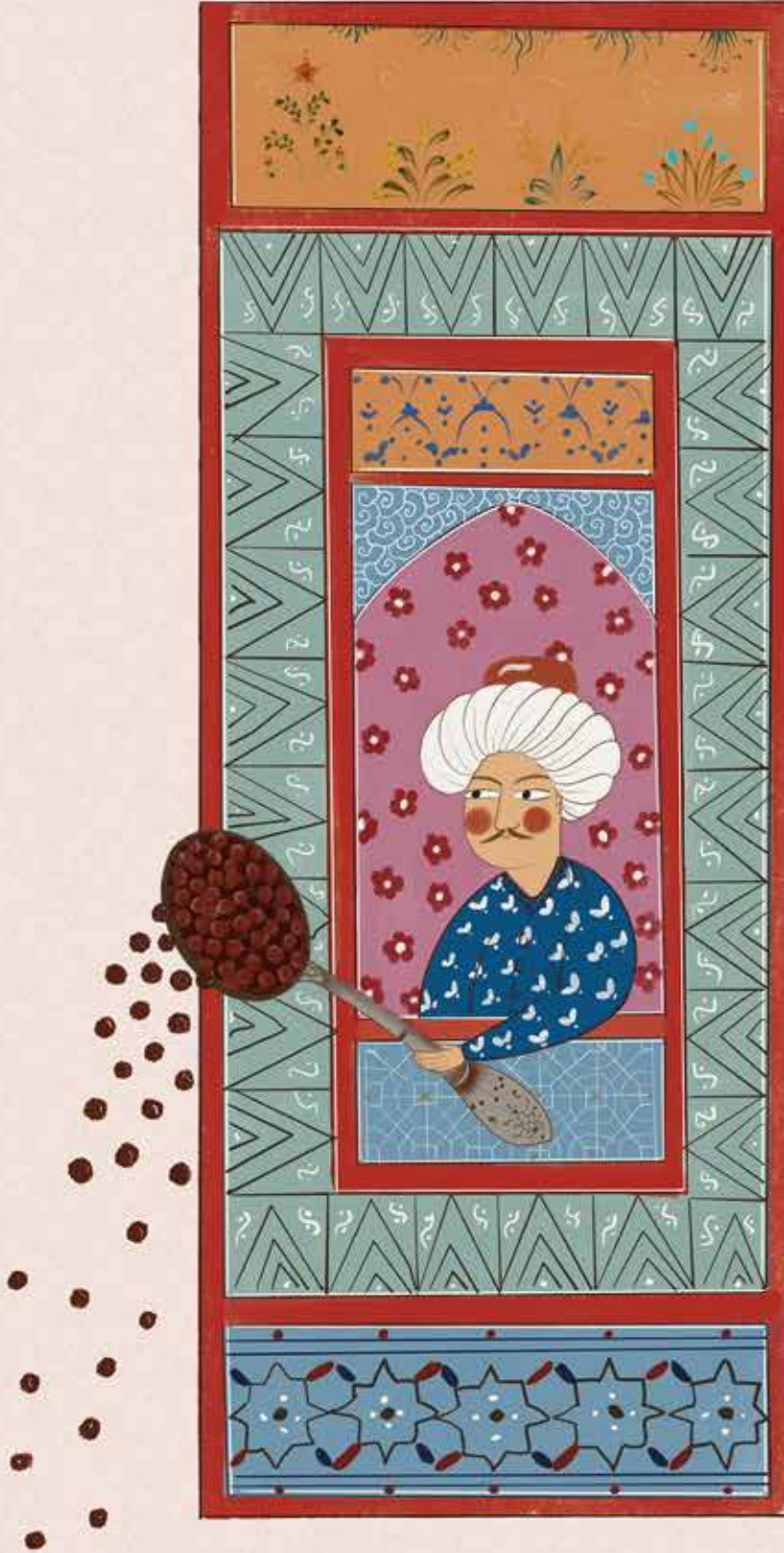

Kaynakça

1. A. Dilâçar, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara: 2020.
2. Ahmet Ziyai, *Kutadgu Bilig Üzerine, Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2017/9.
3. Ayşe Gül Sertkaya, Şeyh-zade Abdurrezzak Bahşı Hayatı ve Eserleri Doktora Tezi, İstanbul: 1997.
4. Ergin Ayan, *Kutadgu Bilig ve Tarih*, <https://www.ttk.gov.tr>.
5. İsmail Aka, “Timurlular”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, 2012.
6. Necip Tosun, *Doğu’nun Hikâye Kırması*, Büyüyen Ay Yay., İstanbul: 2014.
7. Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, Çev. Ayşegül Çakan, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul: 2022.

FARİHİ YENİDEN YAZAN SİYAH ALTIN; KARABİBER

GÜVEN ADIGÜZEL

İzmir'de bir ağaç gördüm
 Adı karabiberdi
 Dalını, meyvesini, gölgesini
 Getirdi masamıza serdi
 Yapraklarını görsen bayılırsın
 Bir yazma oyası kadar ince
 Söğüt dallarından narin
 Saçlarının arasında dolaştığını duyarsın
 İncecik biberli ellerin
 Bedri Rahmi Eyüboğlu

Sona ermekte olan'ın başlaması-
 na sebep bir baharatın hülasesi.
 Mutfakların lezzet tozu, en temel
 çeşni; hafif acı, biraz yakıcı, hem
 baharat hem ilaç. Rayihasını hisset-
 mek kolay değil, burunlar için tehli-
 keli, aromasıyla yemekleri, şifasıyla
 bütün bedeni sarıyor. Tropikal top-
 rakların âşığıysa da ana vatanı Hin-
 distan'ın Malabar Sahili; evet tam
 beş bin yıldır bizimle. Bugün sofr-
 larımızı tuzla birlikte şenlendiren
 karabiberin, bir zamanlar *siyah altın*
 namıyla dünyayı dolaşarak ufku ar-
 şınladığı sır değil. Bu esmer ateşin
 tarihin seyrini değiştiren o görkemli
 hikâyesini anlamak için, söz gelimi
 Hunların Roma kuşatmasında Ro-
 ma'dan çekilmelerinin karşılığında
 talep ettikleri üç ton karabiberin
 dönemsel değerinden ya da Vizigo
 Kralı Alarik'in yine Roma'yı kuşattı-
 ğında istediği bin üç yüz altmış kilo
 karabiber tohumundan başlayabili-
 riz. Hazinelelerin karşılığı karabiber-
 di çünkü. Zenginliğin genel kabul
 gören ölçüsü, Orta Çağ'da bir çeşit
 para birimi, altın, ipek, gümüşün

muadili ve unutulmaz o halk deyi-
 mi; "Karabiber kadar değerli."

Peki, karabiberin değeri nereden
 geliyordu? Öncelikle ulaşılmazlık,
 gizem ve nadideliğin başrolde ol-
 duğu bir hikâyeydi bu. Doğu'dan
 geliyordu. Uzakların şarkısıydı. Zor
 bulunduğu için soyluların kendileri-
 ni ayrıcalıklı hissettiği özel tüketim
 ürünüydü. Arap tüccarlar Hindis-
 tan'dan alıp Akdeniz ülkelerine yük-
 sek fiyatlara sattıkları bu aromalı
 cennet tozunun pahalı olma sebebi-
 ni, onu elde etmek için ejderhaları
 aşmak gerektiğine dair fantastik
 karabiber yolu hikâyeleri anlatarak
 açıklayacaklardı. Büyük İskender'in
 Mısır'ı ele geçirmesinden sonra de-
 ğişen dengeler, Batılı kâşiflerin sır gibi
 saklanan karabiber diyarlarına ayak
 basmalarıyla yeni bir hâl alacaktı.
 Gizemini yitirse de gücünü koruma-
 ya devam edecekti karabiber.

Ejderhaları aşarak başlayan meşhur
karabiber yolu, denizcilik faaliyetleri
 yürüten ülkelerin iştahını kabartan

anlamlara sahipti. İspanyollar önce
 1492'de Kolomb'u, ardından 1519'da
 Magellan'ı baharat/karabiber di-
 yarlarının keşfi için yola çıkardı,
 Portekizlilerin 1497'de yelken açtır-
 dığı Vasco da Gama'nın da amacı
 aynıydı; karabiber. İspanya-Porte-
 kiz arasındaki ölümcül karabiber
 rekabetinin ateşi ancak Papa'nın
 uzlaştırmasıyla sönererek sulha kavu-
 şacaktı. Nihayetinde ulaşılmaz cazi-
 besiyile karabiberin varlığı, dünyanın
 çevresini denizden dolaşma tezinin
 ispatını sağladı. Karabiber diyarları
 keşfedilirken, Yeni Dünya'nın alter-
 natif yolları fark edildi.

Hipokrat'ın İlk İlacı

Italo Calvino, *Görünmez Kentler*'inde
 Marco Polo'yu şöyle konuşturuyor-
 du: "Belki de bu bahçe yarıya inmiş göz
 kapaklarımızın gölgesinde yaşıyor sade-
 ce, oysa her ikimiz de aralıksız sürdür-
 dük işlerimizi; sen savaş meydanlarında
 tozu dumana katmayı, ben uzak pazar-
 larda karabiber ticaretini..." Yeryüzü-
 nün cümle ücrasındaki uzak-yakın

Ulaşılmazlık,
gizem ve
nadideliğın
başrolde olduğu
bir hikâyeydi bu.

bütün pazarların tanıdığı, uğruna tacir gemilerinin yelkenlerini hiç durmadan fora ettiğı, varlığıyla ticaretin seyrini doğrudan etkileyen, dünyada en yaygın kullanıma sahip, en eski, en tanınmış baharat; kara kraliçe, karabiber. İsimsiz yüzlerce kâşifi yola düşürüp bazılarının şöhretsiz omuzlarına unvanlarını konduran oydu, sahilsiz ummanları onun uğruna aştılar, bilinmez okyanus adaları ve Amerika'nın keşfedilmesinin sebebi oldu. *Mahabharata Destanı*'nda namından bahsedilir, adı anılmadan gastronomi kitabı yazılamaz, tarih istese de onu asla unutmaz. Mısır Firavunu II. Ramses'in mumyasının burun deliklerinde bulunan üç bin yıllık karabiber kalıntılarının da bir anlamı vardı elbette.

Piperaceae ailesine ait çiçekli/ağaçsı bitkilerin erik görünümlü meyve kısmından elde edilen karabiber, tadındaki baskın karakteriyle yemekleri lezzetlendiren, koruyucu hususiyetiyle besinlerin ömrünü uzatan bir baharat. Şöhreti damakla sınırlı değil yalnızca; mutfakların dışındaki etki alanı Hipokrat'ın ilk ilacını bal-karabiber karışımıyla elde ettiğine dair rivayetlere dayanıyor. Keskin aromasıyla yemeklere lezzet derinliğı katan karabiber, bu rivayetlere haklılık parantezinde nüfuz ederek antibiyotik/antioksi-

dan özellikleriyle sağık açısından da yadsınamaz. Hücreleri yenileyen, akciğerleri temizleyen, kansere, strese iyi gelen, sinir sistemini güçlendiren, iştah açan, enerji veren ve ödem attıran doğal bir koruyucunun hikâyesidir bu.

Peper Duur!

Karabiber, yemek sırasında tabağıımıza eklediğimiz ender baharatlardan biri; taze çekilmiş karabiber tozunun karakteristik etkisi her yemekte hissedilecektir. Bir zamanlar tartma işlemi tek bir tanesinin bile ziyan olmaması için kapı-pencerelerin kapatılması suretiyle hassas teraziler kullanılarak yapılan karabiber, bugün bize herhangi bir çarşıdan alabileceğimiz yakınlıkta. Soylu tozu, zengin biberi, para ölçüsü değil artık. Üstelik yemek masalarının tuzluk-biberliklerinde tuzun yanında en masum hâliyle beklerken mahzun, cazibesi azalmış, esmer ateşı sönmüş, gizemi çözölmüş. "Peper duur!" (biber gibi pahalı) deyimini hâlâ kullanılsa da tarihsel anlamından uzakta. Evet, karabiber altınla mukayese edilmiyor artık. Yine de varlığıyla şıfa ve lezzet kaynağı olmayı sürdürüyor, baharat raflarında en ön sıradaki adıyla parlak geçmişini selamlıyor.

1 "Ömür dediğin..." diye başlayan cümleyi nasıl tamamlarsınız?

"Bir insan ömrünü neye vermeli
Harcanıp gidiyor ömür dediğin
Yolda kalan da bir yürüyen de bir
Harcanıp gidiyor ömür dediğin."

2 Hayatınızda olmazsa olmaz dediğiniz üç şey...

"Olmazsa olmaz" demiyorum, "olursa olur,
olmazsa olmaz" diyorum, bazen de "ya olur ya
da olmaz" diyorum.

3 Bir koku var sizi çocukluğunuza götüren, o koku nedir?

Elma kokusu. Beni alır köydeki bahçeye götürür.
Daima.

4 Şimdiki mesleğinizi yapmasaydınız ne yapmak isterdiniz?

Terzi olmak isterdim. Hatta bazen kendimi bir
terzinin yanında çırak olarak hayal ediyorum.

5 O kitabın/öykünün kahramanı sizi neden çok etkiledi?

Suç ve Ceza'nın Raskolnikov'u. Bir adamın
hem suç ve ceza üzerine derinlikli düşünüyor
olmasını hem de harekete geçmiş olmasını
etkileyici buluyorum.

6 Özlemek deyince aklınıza ilk gelen?

"Yusuf, bir adamın karanlıkta kalarak annesini
hatırlamasıdır." Annemi özlüyorum.

7 Hayatınızda "bu benim kırılma noktam" diyebileceğiniz bir ânınız?

Kırılma anları üzerine bir makale yazabilirim.

8 Mevsimlerden hangisi?

Öncelikle ilkbahar, sonra yaz.

9 Tarihte bir olaya şahitlik etme imkânınız olsa hangi olayı seçerdiniz?

İstanbul'un kuşatılma ve fethedilme sürecine
tanıklık etmek isterdim.

10 Cevabını çok merak ettiğiniz bir soru...

Bana ne yapmakta olduğumu kim söyleyebilir?

11 Kederlendiğinizde yaptığınız şey?

Sessiz kalmak.

12 Hayatta rafa kaldırdıklarınız?

Değiştirmek arzusunu rafa kaldırdım. Böylelikle
birçok şeyi rafa kaldırmış oldum.

13 Ruhunuzda iz bırakan biri?

Şimdi hayatta olmayan arkadaşım.

14 En sevmediğiniz özelliğiniz?

Konuşmak.

15 Ruhunuz nereli?

İstanbullu.

16 Gözünüzü kapattığınızda duyduğunuz/duymak istediğiniz o ses?

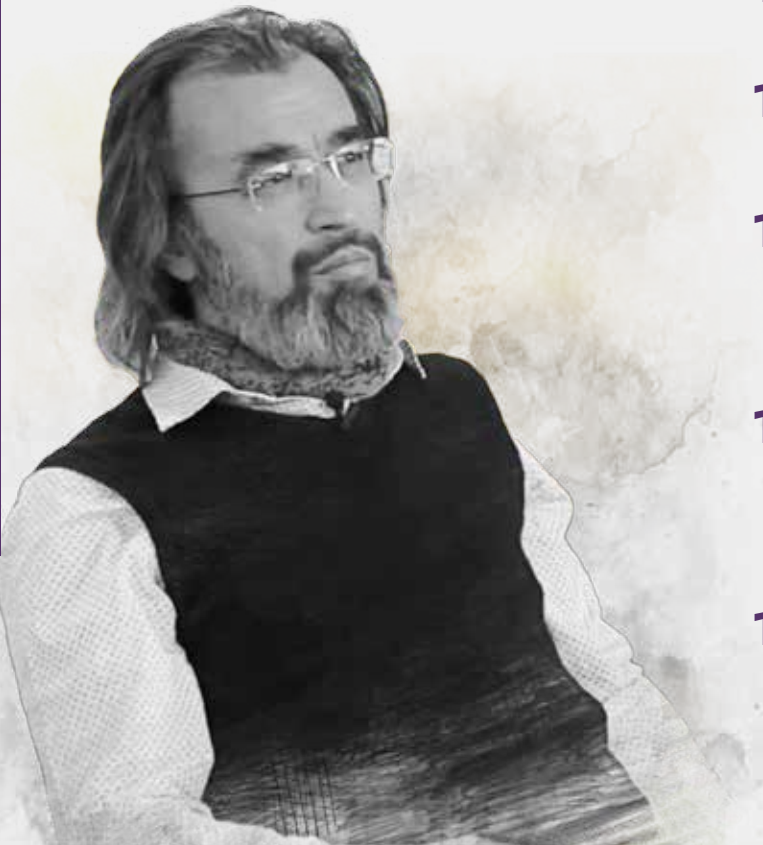
Şelale. Yeşillikler arasında akıp giden derenin
şırıltısı.

17 Geçerken gördükleriniz...

Anadolu'nun bozkırlarındaki (daha sonra tarla
sınırını işaretlesin diye dikildiğini öğrendiğim o)
tek ağaç.

18 Bir notunuz var mı?

Anahtar paspasın altında.

AYAKÜSTÜ SORULAR?

ĐOSTA DOST OLMAK

MEFRA BİLGE DÖNMEZ

Yirmi yıl önce mi yoksa daha evvelinde miydi onunla ilk tanışmam? Bir dost vasıtasıyla tanışmıştım kendisini. Öyle ya, dostun dostu benim de dostum olmalı değil miydi? Genç, tecrübesiz, toy bir delikanlı olmama, hayat merdivenlerinden hoyratça tırmanan yaşlıtlarım gibi umursamazlığın kara puslu camının ardından göz süzerek bakmama rağmen doğrusu çok etkilendiğim. Uzun müddet aklımdan çıkmamıştı. Hatta itiraf edeyim, onu tanıdıktan sonra bir daha asla tanımadan önceki ben olamamıştım. Hayatımı almış, sanki ustanın elindeki bir çamur gibi şekillendirmiş, bir amaç bahşetmiş, kıymetli bir hâle tebdil etmişti. Kelimenin tam anlamıyla, yontulması gereken tüm duygularımı törpülemişti. Kara top-raktan ibaret bedenimi, anlam yok-sunu ruhumu; berrak pınarlardan katreler sunan, hedefi için yaşayan, tıpkı sanatçının elinde olgunlaşan çamurdan müteşekkil testi misali bambaşka bir hâle büründürmüştü. Dar bir dairenin üstünde Mevlevi gibi dönerken bir amaç için tıkırda-yan, hoş bir nağmeye tekabül eden çarkın sesi ve hakikati fısıldayan dili “Hamdın, piştin, yandın.” demişti. Hakikaten de yanmıştım. Hem de ne yanmak! Belki ateşi göklere ula-şan bir alev değildim lakin kordan

dem vururdum daim. Yanmak... Bir kibrit alevi gibi cüzi ve nakıs birkaç harften oluşan küçük bir kelime olsa da hakikatten bir şule, koca bir ot yığınının yakmasındaki tesiri saklı-yordu sinesinde. Yanmak zulmeti nura boğmak, kör kuyularda Yusuf’u bulmak, gözleri âmâ bir Yakup’a mu-cize sunmak gibiydi. Yanmak şemse yoldaş, şemse sırdaş, şemsle hemhâl olmak ve şemsle aydınlanmak gibiy-di. Hâl böyle olunca, “Yan yüreğim yan, yakamaz yanmayan.” demiştim, içli bir şairin dediği gibi. Yanmak, kömürleşmiş kesif bedenimin içinden bir elmas açığa çıkaracaktı şüphesiz. Ruhuma değer katacaktı, özümde parıldayan cevher ile ka-ranlıklarda kalmışlara bir nebze ışık tutacaktım.

Onu tanımak yanmakla eş değeri-di benim için. Lakin küllerimden doğmuş gibi kömürden elmasa dönmüş, pırıl pırıl parlıyordu artık yüreğim. Öyle şeyler anlatmıştı ki bana, omuzlarımdan tutup sars-mış, silkelemiş, kendime getirmişti işittiklerim beni. Hakikatlere kulak tıkayarak ömrünü geçiren herkes mutlaka tanımalıydı onu. Dinle-meliydi bir hutbe irat edercesine haykırıp duruşunu. Esasında sessiz ve sakindi. Ona bakan üzerinde fev-kalade bir vakar ve asalet bulur, du-

ruşu ve haşyetinden ürperirdi. Lakin konuşmaya, anlatmaya başlarsa bir cengâver kesilir, cılızlaşmış iman çı-rasını sözleriyle yangınlara çevirirdi. Çok mihnet çekmiş, hayattan çileler devşirmiş, kaderin keder tecellile-rine giriftar edilmişti. “Bu gözler neler gördü bir bilsen.” derken uzun uzun dalıp gider, bazen de cümlelerin içinde saklı rahmet ve inayeti kas-tederdi. Aslında onu dinlediğimde özel bir hayata mazhar, yeryüzünde bir nadire-i hilkat oluşunu fark eder, tüm imtihanlarına, çektiği eza ve cefalara rağmen ona imrenir-dim. Metin oluşunu, dik duruşunu, yaşlı gözlerinin ufka bakarken daim ümitle doluşunu gördükçe hayran hayran bakardım güzel yüzüne. Su-reti de sireti de bedî idi. Sanki onu sevmek fıtratın bir gereği idi.

Onu tanımama, çok sevmeme rağmen dönem dönem irtibatı kopardığım, ihmalkâr davrandığım olmuştu maalesef. Aylarca sohbetin-den uzak, feyzinden ırak kalır sonra aklım başıma gelip yanına vardı-ğında vefasızlık sancağı elimde, bir sanık mahcubiyetinde bakamazken gözlerine, şefkatli bir dost gibi sarıp sarmalardı beni. İncinmez miydi yüreği, yoksa incinmenin acısını bildiğinden mi incitmek istemezdi? Evet, hakiki bir dost idi o bana,

**İncinmez miydi yüreği,
yoksa incinmenin
acısını bildiğinden mi
incitmek istemezdi?**

lakin ben dostla dost olmayı başara-
bilmiş miydim bu fâni hayatta? O
an diğerkâmlıktan yoksun, hevesatın
esiri mahzun benliğimi kızgın demir
tokmaklarla dövmek ve bir daha
asla sırtını dönmeyecek, kardeşine
yüz çevirmeyecek surete büründür-
mek, ruhumu eğrilerin doğrultul-
duğu bir kılıçhanede evla bir şekle
sokmak isterdim. Dosdoğru olmak,
dostun yanında durmak, düşmanın
gözünü kamaştırmak için. Geçmişin
telafisi, geleceğin saadet ve selameti
için. Her karşılaştığımda, o mu müş-
tak benim dostluğuma yoksa ben
mi muhtacım ona, diye uzun uzun
düşünürdüm. Sonraları anladım ki
o bensiz bir şey kaybetmezdi lakin
ben onun nasihat ve terbiyesinden
mahrum nasıl yaşırdım hayatta!
Ve hatta bu kadar eksik ve zayıf,
durabilir miydim mahşerde Allah'ın
huzurunda? Ruhuma tiryak gibiydi.
Hayatıma kıymet, anlam ve gaye
katan tesirli bir muallimdi.

Onunla beraberken bazen bembeyaz
bulutların üstünde güneşli bir ilkbahar
sabahını yaşırdı yüreğim. Bazen
çetin bir kışta gibi titrer, ürperirdi
bedenim. Lakin hepsi rahmet hepsi
hikmet yüklüydü. Onunla olmak
ariflerin süsüydü. Gün görmüş bilge
bir ihtiyar gibi kıssalarla doluy-
du dimağı. Beşeriyet gelip ondan
öğrenmeliydi hayatı. Sabrın, azmin,
cesaretin sancağını tutardı büköl-
mez bileği. Zaman zaman mahzun
olsa da “La galibe illallah!” derdi
daima dili. Hayatın keyfemayeşa
bir serüvenden ibaret olmadığını,
sınanmanın, sebatın ve ardından
gelen muradın en ulvi makam oldu-

ğunu, insaniyetin bunun için çaba
göstermesinin kadr ü kıymetini öyle
güzel izhar ederdi ki dünyevi arzu ve
istekler en süfli ve sefiğ bir oyundan
ibaret gelirdi gözüme.

Bazen çetin mücadelelerle dolu
hayatını anlatırken onunla göz göze
gelemezdim. Utanır da zor zamanla-
rında yanında olamayışımın kede-
riyle dertlenirdim. Hayânın rengi
düşerdi yanaklarıma. En azından
bu da güzel, der gibi bakardı bana.
Lakin kimseye sitem, hâlimden şekva
etmezdi. Bu onurlu duruşa layık bir
dostluğu esirgemek yakışır mıydı
bana? Bundan böyle yapmam gere-
kenleri atmayacaktım yabana. Sırt
çevirmeyecektim dostuma.

Hayatıma anlam katan, zor anlarım-
da kuvvetim, yanlışa düştüğümde
yol göstericim, biricik rehberim,
beni onunla tanıştıran İslam ile
dostumun yanıdaydım yine. Lakin
bu sefer yalnız gitmemiştim. Akıl,
izan, irfan sahibi kim varsa onlarla
omuz omuzaydım yanı başında.
Hatıra yüklü asırları sırtında taşı-
yan, peygamberlerin dert ortağı,
mazlum, boynu bükük müminlerin
otağı, mahzun gönüllerin sultanı,
dostluğunu şeref bildiğim “Kudüs”
her zamanki gibi nazlı nazlı gülüm-
süyordu. Yıllarca yolunu gözlediği
sevenlerini görmek onu ne kadar da
sevindirmişti. Hasretin biteceğini
muştular gibi ümit doluydu gözleri.
Asrın minberine çıkmış hakikati
anlatıyordu işte yine... Hakikat
bahrinden, esrar yüklü cümleler
vardı dilinde. Dinlemek, anlamak ve
yaşamak düşüyordu bizlere...

İNSAN BAHSİ

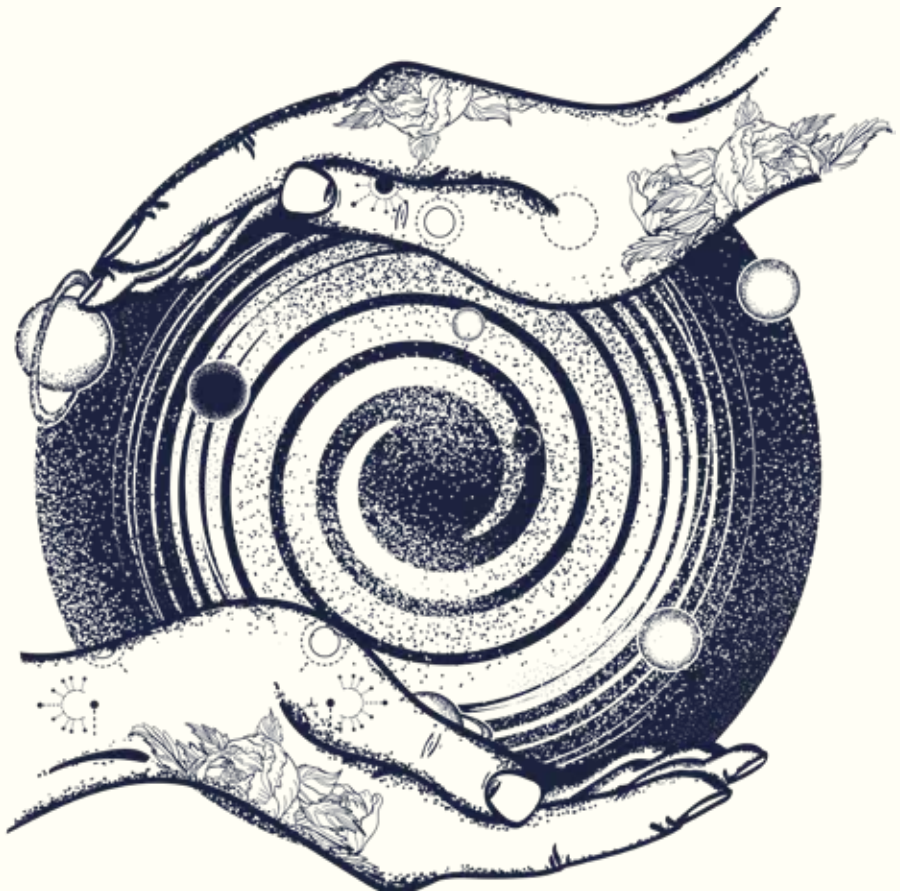
meral gürgen

Zerreden kürreye tüy kadar hafif, bıçak kadar keskin bir geçiş yaptığımda mutlu olacağım! Falanca günde, falanca saatte büyük bir adres değişikliği yaptığımda mutlu olacağım. Aydınlandığında sabah, karardığında gece mutlu olacağım. Nerede değilsem orada mutlu olacağım sanırım. Sanırım, cehaletim hem mutluluğum hem de kederim olacak. “Bilip n’apacağız ki, bilmemek bu kadar konforlu iken..” Sanrılarima saldırıp saldırıp, bu yolları havsalamın en ücra köşelerinde yoklayıp yoklayıp mutlu olacağım. Güveni bir kenara itip kaygıma tutunacağım. Yine de sanacağım. İnsanım, insanın sanmaktır doğası. Sadece birbirlerini anlayanların ve nereden geldiklerini bilenlerin aynı noktada yürüyebileceklerini kavrayınca ömrümün yarısından azı gittiğinde “İşte şimdi bildim.” diyeceğim. Beni kimse tebrik etmeyecek. Zerreye başlayıp kürreye biteceğim. Nokta olacağım cümlelerin muhtemel sonlarına. Nerede değilsem beni nostaljik sanmalarım, travmatik bilmelerim, sarsılmaz sandığım benliğim bulacak.

Sağırı olacağım kâinatın zaman zaman. İnsanım, hataya yer verildi hayatımda. Başa dönersem, hatasızım; ömrümün yarısından çoğu bile gitmiş olsa. Kimseler, bilmiyor içeride cereyan eden hıncı, endişeyi. İnsanım, insan bir damla kan bin

endişe. Dağlar kabul etmedi, ben ettim. Unutacağım bazen, insanım çünkü nisyandan türemişim. Üzgünüm, ayna bahsim çoktan kapandı. Her aynaya bakışım bir parça mana içindi. Ahlakımı güzelleştir, diyor-dum; bilemedim bakışlarımın bu denli mağrur ve bu denli eksik olabileceğini. Mükemmel olamayacağımı, mükemmeli sadece oynayabileceğimi düşündüğümde yine aynı insan-dım fakat bana oyun ve eğlence için burada olmadığım bilgisi verildi. Benim ceplerim bunlarla doludur. Vesikalar, ilerlemeler, birden yere düşüşler, geri gelen mektuplar, kayıp adresler, sert ve yumuşak zemin arasına sıkışmış kalmış bilmeceler, dünyanın bu yüzü ve öteki yüzü...

Herkesi sevmeye başladığımda, yüzüm size çevrili olduğunda, mutlu olacağım. Tamamlanacağım belki; bir noktayla başlayıp zıddımla kaim olacağım. İnsanım, artı da eksi de benim içimde. Nerede değilse en çok oranın mahkûmu oluyor insan. Bu sürgünde sınırlarımı bilmenin bile bir rahmet olduğunu anlayınca “Ben diyeceğim, ben yaşamaklarımı bir tam yaşamak sayıp buraya kadar nasıl da yürüdüm?” Sağ elimde sadece bir kitap olacak. Bir kitap, insan olmanın değil insanca yaşayabilmenin bir meziyet olduğunu anlatan bir kitap. Anlarsam mutlu olacağım. Ruhumun bir ağırlığı kalmayacak ceplerime.

BİR SUSTURUCU OLARAK EDEBİYAT!

emin ürdamur

Sözü terbiyeli ve tasarruflu kullanma sanatı olarak edebiyat, denilebilir ki insanlık tarihiyle yaşıttır. Bir yerde söze dair bir dikkat, rikkat, anlam arayışı hasıl olduğu anda orada artık edebiyatın imkân ve kabiliyetlerine başvurulmuş demektir. Tesir amacı güden her söz, gündelik konuşma dilinden fazlasına ihtiyaç duyar. Çünkü insanlar güzel sözlere kulak vermeye meyillidirler. Bu açıdan sanat da edebiyat da modern bir icat olmaktan ziyade insanın anlam arayışına, estetik temayülüne hizmet eden kadim arayışlar, yönelimler olarak izah edilebilir.

Bugün on binlerce yıl öncesine tarihlendirilen mağara resimleri ya da bin yıl önce kaleme alınan şiir ve mesneviler, salt bir sanatsal amaca değil; dinî, sosyal, siyasi ama her halükârdâ tecrübeye dayalı, hayatla iç içe bir fonksiyona yaslanıyordu.

Dinin, zanaatın ve sanatın hayatla iç içeliğinin tartışılmadığı, aksine mütemadiyen pekiştirildiği binlerce yılın ardından Rönesans, aydınlanma, pozitivizm gibi birbirini tetikleyen süreçlerin içinde gelişen tasnif ruhu, sanatın da kendinden

menkul bir iktidar alanı elde etmesine vesile oldu. Edebiyat da bu geniş parantezin içinde kendi özerkliğini adım adım genişletti ve dijitalleşme cereyanına rağmen hâlen de genişletmeye devam ediyor.

Batı’da romanın kapitalizmin muzaffer döneminde ortaya çıktığını, Cervantes’ten itibaren burjuva bireyine öğrenme, yetiştirme pratiği sunduğunu söyleyen Antoine Compagnon, “Orta Çağ’ın sonunda ortaya çıkmış olan birey modelinin kendine kitapta bir yol bulan okur” olduğunu hatırlatır bize.¹ Don Kişot, Faust, Dr. Frankenstein, Robinson Crusoe gibi kurmaca karakterlerin temsil ettikleri çatışmalarla, açmazlarla, ihtiraslarla modern bireyin hem tefsiri hem ilham kaynağı olduğu yadsınamaz. Tıpkı bir ahlak sistemi öneren mesnevilerin, çağları aşıp gelen destanların, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “bizim romanlarımız” diye nitelendirdiği türkülerin, derinden derine savaş ahlakımızı inşa eden cenknamelerin Anadolu’daki insan tipinin teşekkülünde derinden derine rol sahibi olduğu gibi. 1850 yılında İstanbul’u ziyaret eden Fransız romancı Gustave Flaubert,

Sultan Abdülmecid’in cuma selamlığını seyretmeye gelen kadınlara bakarak edindiği izlenimi gezi notlarına şu ifadelerle kaydeder: “Avrupalı kadın örneği bulaşıcıdır. Şu günlerden birinde Doğulu kadınlar da başlayacaklardır roman okumaya. Haydi artık elveda Türk sakinliği ve huzuru.”² Flaubert’in tespiti aslında bir kehanet değildi. Edebiyatın, romanın, hikâyenin; bireyi, toplumu, toplumsal süreçleri nasıl derinden etkilediğinin bir ifadesiydi.

Edebiyatın kurumsal anlamda varlık kazanması ile sanatın zanaattan ayrılıp özerklik ilan etmesi aşağı yukarı aynı döneme denk gelir. Bugün geride bıraktığımız yaklaşık üç yüzyıl boyunca sanat ve edebiyat; eserlerle, tanımlarla, yorumlarla, yasalarla takviye edilmiş; modern hayatı tefsir edilişle istinat kazanmış, gücü, varlığı, etkisi tartışılmaz hâle gelmiştir.

Etkisi, etkileşimi böylesine yüksek psikolojik bir araca karşı kapitalizmin, Batı benmerkezciliğinin, sınıfsal ayrımcılığının, sömürgeciliğinin bigâne kalması elbette beklenemezdi. Edebiyat, anlattıkları kadar

anlatmadıklarıyla; göz önüne getirdikleri kadar göz ardı ettikleriyle on dokuz ve yirminci yüzyıl boyunca önemini ve silah olma hususiyetini korudu.

Örneğin Sanayi Devrimi'yle görünür hâle gelen sınıflar arası uçurumun kolektif bir fay hattı oluşturmasından endişe eden Batılı otoriteler, işçilerin kitleler hâlinde sanat galerilerine, tiyatrolara gitmesini teşvik etmişti. Ne de olsa sanat ehlileştirir, uygarlaştırırdı. Tam da bu sebeple, yani temelde bir yüzleşme aracı olan edebiyatın bir örtbas aracına dönüştürülmesine itiraz edenler de oldu. Benjamin Walter, Bertolt Brecht gibi isimler sanatın kötülükleri örten kötücül amaçlarına dikkat çekmekle kalmamış; sömürge ve kölelik düzenleriyle estetiğin alnına kara leke çalındığını açıkça söylemiştiler. Sanatın metalaştırılarak bir narkoza, terbiye sopasına, karartma gereğine, hadi açık açık söyleyelim silah namlusunda susturucuya dönüştürülebiliyor olmasının örnekleri Batı'yla sınırlı değil. Baskıcı bir rejim olarak Sovyet Rusya'da da edebiyatın araçsallaştırıldığını, *Usta ile Margarita*'nın ünlü yazarı Bulgakov'un 3 Mayıs 1932 tarihinde günlüğüne düştüğü şu notlardan biliyoruz: "Angarskiy dün geldi ve şöyle dedi: Avantür bir Sovyet romanı yazmaya razı mısınız? Yüksek tiraj, bütün dillere çeviri, döviz, çek, avans ister misiniz?" Bulgakov, bu ve benzeri teklifleri reddetmenin, kalemini kanlı rejimin hizmetine sunmamış

olmanın bedelini yaşamı boyunca görmezden gelinerek ödemişti.

Sovyet Rusya sosyalizmi yüceltmek için edebiyatı araçsallaştırırken karşısında Amerika'nın da boş durmadığını, edebiyatçıları soğuk savaşa dâhil ettiğini biliyoruz. Söz gelimi hâlâ güçlü bir iddia olarak güncelliğini koruyan George Orwell'ın, *Hayvan Çiftliği* romanını Amerikan

istihbaratının isteği doğrultusunda para karşılığı yazdığı, Frances Stonor Saunders'ın *Parayı Verdi Düdüğü Çaldı* kitabında, fonlanan diğer edebiyatçılarıyla birlikte teşhir edildi. Marshall Planı kapsamında yürütülen faaliyetlerde Orwell'la birlikte Bertrand Russell, Arnold Toynbee, Vladimir Nabokov, Jean-Paul Sartre, Herbert Spencer gibi yazarların da adı geçiyor.

“Edebiyat,
anlattıkları kadar
anlatmadıklarıyla,
on dokuzuncu ve
yirminci yüzyıl
boyunca silah olma
hususiyetini korudu.

Bu bilgiler eşliğinde bugünü düşünmeye, anlamaya, anlamlandırmaya devam edelim. Gazze soykırımı başladıktan sonra Jürgen Habermas, Nicole Deitelhoff, Rainer Forst ve Klaus Günther gibi düşünürlerin imza attığı utanç verici bildiride; Hamas'ın saldırılarının “Yahudi yaşamını yok etme niyetiyle” gerçekleştiği, karşı saldırıda bulunan İsrail'in eylemlerine “soykırım” demenin isabetsiz olacağı yazıyordu. Marksist felsefeci Slavoj Žižek, on yıllardır devam eden işgali görmezden gelerek, 7 Ekim'de Hamas'ın İsrail'e saldırısını “pogrom” olarak tanımlayacaktı. Batı'nın seçkin entelektüel sınıflarına ait bu söylemler, yüzyıllardır dünyaya pazarlanan değerlerin, sözüm ona evrensel ahlakın basit bir göz boyamadan ibaret olduğunu yeniden hatırlattı bize.

Daha önce yeryüzünde bu çapta bir körlük, Saramago'nun *Körlük* romanındakinden beter bir salgın hâlinde yayılıp insanlığın vicdanına musallat olmuş mudur? Sanmıyorum. Ortada bir körlükten fazlasının olduğunu, örgütlü bir kötülükle karşı karşıya kaldığımızı açıkça görüyoruz. Zygmunt Bauman'ın “insandışılştırma”, Hannah Arendt'in “radikal kötülük” şeklinde kavramsallaştırdığı kötülüğün bu modern yüzü, önce insanların değersiz ve görünmez kılınması, ardından sistematik biçimde, neredeyse kurbanların bile rıza göstereceği bir olağanlık içinde öldürülmesiyle kendini gerçekleştirmektedir. Nitekim Hindistan'da da benzeri bir süreç yaşanmış, İngiliz subaylar Hintlileri sürekli aşağılayarak cezalandırmış, karınlarının üzerinde süründürerek, tek ayak

üstünde zıplatarak önce haysiyetlerinden yaralamış, zayıf düşürmüştür. Böylece öz saygılarını yitiren Hintlilerin öldürülmeleri kolaylaşmıştır.⁴

Batı uygarlığının kurucu babaları, kendi dışındakileri daima yarı insan olarak görmüştür. On sekizinci yüzyılın ünlü İngiliz düşünürü Samuel Johnson, hiç de azımsanmayacak sayıdaki kölelik taraftarlarını savunurken Batı'nın sömürgeci eylemlerinin meşruiyet zeminini de açıklayacaktı: “Bütün çağlarda Tanrı'nın onay verdiği ve insanın devam ettirdiği bir statüyü kaldırmak, sadece yurttaşlarımızın sayılamayacak kadar büyük bir sınıfına karşı bir soygun olmakla kalmaz; bu sayede bir kısmı katliamdan ya da kendi ülkelerindeki katlanılmaz esirlikten kurtulan ve daha mutlu bir yaşam düzeyine kavuşan Afrikalı vahşilere karşı da aşırı zalimlik olur; özellikle onların Batı Hint Adaları'na geçtikleri ve orada göreceklere muamelenin insanca düzenlemelere bağlandığı bir zamanda.”⁵ Bugün İsrail Savunma Bakanı Yoav Gallant'ın, çoluk çocuk demeden katlettikleri Filistinliler için “İnsansı hayvanlarla savaşıyoruz.” sözleri, Yahudilerin bir zamanlar maruz kaldıkları “insandışılştırma”yı kurbanlar olarak kopyaladıklarını ve bugün acımasızca Müslümanlara karşı uyguladıklarını gösteriyor.

Müslümanların bu seçkin, teolojik, kirli ittifak karşısında düşüğü aciziyet, Batı'dan gelecek birkaç cılız itiraza çocuklar gibi seviniyor oluşu, *Oryantalizm*'in yazarı Edward Said'in yıllar önce Jean Paul Sartre'dan Filistin lehine birkaç söz koparabilmek için çırpınışını hatırlatıyor bize.

Edward Said, 1979 yılının Ocak ayında New York'taki evinde çalışırken bir telgraf almıştı. Paris'te düzenlenecek olan "Orta Doğu'da Barış" konulu seminer davetinin altında ise Simone de Beauvoir ve Jean Paul Sartre adları yazılıydı. Nobel Edebiyat Ödülü'nü reddeden cesur bir aydın olan Sartre'ın Cezayir ve Vietnam meselelerinde sergilediği vicdanlı tutumu hatırlayan Edward Said, bu ayıksı filozofun ağzından Filistinliler lehine bir cümle ko-parabilmek hayaliyle kolları sıvar. Nitekim Jean Paul Sartre, Cezayirli devrimci olan Frantz Fanon'un ünlü eseri *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabına 1961 yılında yazdığı ön sözde Fransa'yı Cezayir'de yaptıkları yüzünden ağır bir dille eleştirmiş, Avrupa'nın işlediği cinayetleri yüzüne vurmuş; Batı'da sarayların, katedrallerin, sanayi merkezlerinin arkasında sömürge mezalimi yattığını, bu cinayetlerde bütün Avrupa'nın suç ortağı olduğunu, çünkü bu talandan hepsinin nemalandığını söylemişti. Bir milyondan fazla Cezayirlinin yaşamına mal olan o korkunç savaşı hatırlatarak haykırmıştı: "Peki ya vahşiler nerede? Barbarlık nerede? Hiç eksik yok, tamamlar bile var: Otomobil kornaları 'Cezayir Fransızdır!' diye ritim tutarken, Avrupalılar Müslümanları diri diri yakıyor." Aslında Sartre için meselenin izahı basitti: "Soylu ruhlarımız ırkçıdır."⁶

Sartre'ın kurduğu Les Temps Modernes'in düzenlediği seminer için Paris'e giden Said, toplantıların güvenlik gerekçesiyle Michel Foucault'nun evinde yapılacağını öğrenir. Oradaki toplantılarda Beauvoir'ın, "İslam ve kadınların örtünmesi

hakkında" ön yargılı konuşmasını sukutuhayal ile dinleyen Edward Said, evini toplantıya tahsis edip oradan ayrılan Faulcolt'nun da sıkı bir İsrail savunucusu olduğunu daha sonra öğrenecektir. Ama o yıllarda bunlardan habersiz Edward Said, safça umudunu korumaktadır. "Sartre'ı, İsrail ile ölümcül rekabetimizin böylesi bir 'sıcak' anında, Filistin yanlısı bir cümle kurmaya ikna etmenin büyük bir başarı olacağını düşünmüştüm." diyen Said'in yaşayacağı hayal kırıklığı aslında yeni başlıyordu.

Ona göre Sartre için İsrail'i eleştirmek, Fransa'nın ulusal meselesi olan Cezayir konusundaki muhalefetten kolay olmalıydı. Yıllar sonra kaleme alacağı "Sartre ile Karşılaşmam" adlı makalesinde, acı bir şekilde "Tabii ki yanılıyordum." diyecek olan Said, Sartre'dan konuyla ilgili "banal, basmakalıp" sözler dışında bir şey duyamayacak, pek çok açıdan Cezayirlilere benzeyen Filistinlilerin trajik tarihine dair hiçbir imada bulunmadan konuşmasını bitirmesine kederle şahit olacaktı. Yıllar sonra Sartre için, "Sonsuza kadar kaybolan, bu Sartre'dı." demesinin sebebi bu sessizlikti. Sonraları Sartre'ın Yahudi devletinin tam bir destekçisi olduğunu ise Bernard-Henry Lévy'den işitecekti: "Sartre'ın İsrail sicili muhteşemdi, asla yolundan şaşmadı."

Bugün karşımızda bir ahtapot gibi duran siyonist kötülüğün, kanlı kollarıyla yalnızca dış macunu firmalarına, ayakkabı markalarına, deterjan lobilerine hükmettiğini düşünmek saflık olur. Bu karanlık hükümler

ğın; entelektüelleri, yazarları, edebiyatçıları da nasıl boyunduruk altına aldığını; yazdırarak ya da susturarak nasıl kullandığını düşünmemiz gerekiyor. Edebiyatın kurumsallaşması ve istismarıyla başladığımız yazımızı yine ünlü bir edebiyatçının, Filistinli öykücü Gassan Kanafani'nin, bedelini hayatıyla ödediği sözleriyle bitirelim: "Bizim için ülkemizi özgürleştirmek, haysiyet sahibi olmak, saygıdeğer olmak temel insan haklarına sahip olmak hayatın ta kendisi gibi elzemdir."

Kaynakça

1. Antoine Compagnon, *Teorinin Cini*, Çev. Savaş Kılıç, Metis Yay., İstanbul: 2022, s. 33.
2. M. Fatih Andı, *Roman ve Hayat*, Hat Yayınları, İstanbul: 2013, s. 39.
3. Ayla Kaşoğlu, *Mihail Afanasyeviç Bulgakov'un "Usta ve Margarita" Romanında Anlatım Sanatı*, AÜSBF Doktora Tezi, s. 11.
4. Jonathan Glover, *İnsanlık: Yirminci Yüzyılın Ahlaki Tarihi*, Çev. Ayla Okyayuz Yazal, Phoneix Yay., Ankara: 2003, s. 35, 36.
5. Lloyd Spencer - Andrzej Krauze, *Aydınlanma*, Çev. Şükrü Alpogut, Say Yay., İstanbul: 2018, s. 150.
6. Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, Çev. Şen Süer, Versus Yay., İstanbul: 2020, s. 23, 30.

GİTME DEN GİTMEK

HÜSEYİN AKIN

Uzun süredir hacca gitmeye niyet etmiş, resmî olarak başvurmuş fakat bir türlü kısmet olmamıştı. Pakize Hanım'a müjdeli haber az evvel torunu tarafından internetten öğrenilip verilince sevincini nasıl ifade edeceğini şaşırıp kalmıştı. Eşi Beytullah Efendi camiye öğle namazına gittiği için durumdan habersizdi. Pakize Hanım belki sevincimi paylaşırım diye balkona çıktı, sağa sola baktı kimsecikleri göremedi. Başkalarının da duyabileceği tonda kendi kendine memnuniyetini Allah'a şükrederek ifade etmeye çalıştı: "Kurban olduğum Allah'ım, sana şükürler olsun. Şu kalan ömrümü böyle bir güzelliğe eriştirdin ya artık ölsem de gam yemem. İki elini havaya kaldırıp bakışımı gökyüzüne çevirerek mırıldandı: "Bir kul, Allah'tan başka ne ister şu dünyada? Sen bana gel dedin, bu ne mübarek bir çağrı ne yüce bir davettir!"

Balkona çamaşır asmak için çıkan karşı komşu, Pakize Hanım'ı kendi kendine sevinirken görünce sormadan edemedi:

"Pakize Hanımcığım maşallah pek bir sevinçlisin, Allah eksik etmesin. Oğlun mu geliyor yoksa Kanada'dan?"

Pakize Hanım sevincine bir ses bulduğu için daha bir keyiflenmişti. Coşkusundan karşı balkona atlayacak gibiydi. Bu sevinci nasıl anlatacağını bilmiyordu. Diğer yandan da karşıdaki kişi aynı derecede bu sevince mukabelede bulunmazsa hayal kırıklığına uğramaktan korkuyordu. Kesik

kesik konuştu: "Yok yok komşum, değil oğlum, o gelmez... Gelmenin değil... öyle değil... Gitmenin sevinci bu!"

Komşu kadın iyice meraklanmıştı: "Memlekete mi gidiyorsunuz Hacı amcayla?"

"Seni Allah mı söyletiyor?" diye karşılık verdi Pakize Hanım. "Beytullah Efendi'nin adı hacca gitti, kendisi gidemediydi, şimdi nasip olursa o da olacak. Hac kuralarında çıkmışız, benim torun internetten bakıp söyledi."

"Öyle miii? Tebrik ederim sizi ve Beytullah amcayı. Ne güzel bir haber, inşallah bize de nasip olur." diyerek komşu kadın Pakize Hanım'ın sevincini paylaşmakla kalmadı, bildiği bütün duaları da peş peşe sıraladı: "Cenab-ı Allah yeni doğmuş gibi pirüpak kılsın inşallah sizleri! Bizlere de ölmeden o toprakları görmek, Hacerülesved'i doya doya öpmek nasip etsin Rabbim! Attığınız taşlar büyük şeytanların kafasına gözüne isabet etsin!"

Pakize Hanım komşusunun art arda sıraladığı dualara gönülden uzun uzun âmin çekerken sokağın başından aheste aheste yürüyen kocasını fark etti. Beytullah Efendi'nin kireçlenmeden dolayı bir ayağı aksaktı. Bu yüzden sokak başından eve dönüşü zaman alıyordu. Pakize Hanım, her zamanki gibi yüksünmedi, balkondan kocasının gelişini adım adım izlemeye koyuldu. Beytullah Efendi daire kapısından içeri girer girmez Pakize

Hanım'daki değişikliği fark etti.

Uzun zamandır onun böyle odalara sığamayan heyecanlı ve sevinçli hâlini görmemişti. Daha kocası selam verip eşikten adım atar atmaz Pakize Hanım onun önünde bir sevinç heykeli gibi durdu. O henüz ilk cümleyi kurmadan Beytullah Efendi söze girdi: "Bu ne hâldir hatun, görüyorum ki sevinçli bir telaş içerisinde, gözlerin hiçbir şey görmüyor, hoş geldin demeyi bile unuttun, yoksa Karadeniz'de batmak üzere olan gemilerini mi kurtardın?" Pakize Hanım bedeninden taşan yoğun sevince rağmen kısa konuştu: "Bey, müjdem i isterim!"

Beytullah Efendi bu yaşta kendisine gelecek maddi bir müjdenin heyecanını çoktan aşmıştı. Gayet sakince, "Müjden olmadığı hâlde sana ömrümü verdim, müjden olursa da Allah'a ömrüne ömür bahşetmesi için dua ederim." diye karşılık verdi.

Kocasının müjdenin içeriği ile ilgili merak duymadığını gören Pakize Hanım onu daha fazla yormamak için ilk çocuğu dünyaya gelen bir adama baba olacağı veya baba olduğu müjdesini verir gibi konuştu: "Beytullah Efendi, gözün aydın, hacı oluyorsun!"

Eşinin bu aşırı coşkusuna bir anlam veremediği için onun böyle bir müjdeli sözle ne demek istediği konusunu da fazla ciddiye almadı Beytullah Efendi. Latife yaptığını sandı: "Ya Hanım sorma, bizim gibiler evden camiye ancak gidebilirler. Nerede Mekke-i Mükerrreme, nerede Medine-i Münevvere ve nerede biz?"

**Gidip de gidemeyen
olduğu gibi
gitmediği hâlde
giden nice insan
vardır.**

Pakize Hanım torununun internetten hac kuralarına baktığını, kendilerine de kurada hac yolu gözüktüğünü kocasına ayrıntısıyla anlattı. Beytullah Efendi'nin yüzü aydınlandı. Sanki uzaklardan bir yerlerden Nuh'un gemisi gibi bir gemi düdüklüklerini çalarak geçiyormuş da onu seyreliyormuşçasına kafasını pencereye çevirip ilerilere doğru baktı. Kocasının bu durgunluğu Pakize Hanım'ı rahatsız etmişti, söylenmeden edemedi: "Bey Bey! Uzaklardan geleni aramasın gözlerin, sen uzaklara götür gözlerini. Önce niyet, sonra meserret, ardından gayret ve kısmet gelir derler. Sen gideceksin ki o gelsin."

Beytullah Efendi gözlerini vaaz dinler gibi dikkatle eşi Pakize Hanım'a dikmiş hayran hayran onu seyre dalmıştı. Hanımından ilk kez bu kadar derin ve bilgece sözler işitiyordu. Gözlerini eşinden ayırmadan konuştu: "Aşk olsun vallahi! Sen bunları nereden okudun, nasıl biriktirdin hatun? Ben seni etli kuru fasulye tarifleriyle, cam kenarında isimlerini kendin koyduğun seksen türlü çiçekle tanıyorum."

Eşi araya girerek Beytullah Efendi'nin sözünü kesti: "Söyleyene bakma söyletene bak Beytullah Efendi! Hem bilmez misin ki dışarıya o sızar, içeride ne varsa!"

"Aşk söyletir derler, ne kadar doğru konuşuyorsun dünya cennetim benim!"

Pakize Hanım eşinin kendisine "dünya cennetim" hitabını duyunca o cennete gidip gelmiş gibi oldu.

"Bak sen de sana söytileni söylüyorsun Efendi, bizim bu yaşta hac sevinç ve hasretimiz cennet arzu

ve iştiyakımızın dışı vurumundan başka bir şey değildir."

"Hanım sen şuna, 'karıncanın hac yolculuğu' desene. 'Bu ayaklarla mı sen hacca gideceksin?' diye onu küçük görenlere verdiği cevap ne müthiştir: Gidemesem de yolunda ölürüm ya!"

Pakize Hanım hayat dolu bir kararlılıkla konuştu: "Ne yalan söyleyeyim ben hem gitmek hem de yolunda ölmek isterim! O mübarek topraklara vasıl olup ölmek ne büyük bahtıyarlıktır!"

Pakize Hanım ile Beytullah Efendi neredeyse elli yıldır bir yastığa baş koymuşlardı. Beş çocuk dünyaya getirmiş ve türlü fedakârlıkla her birini okutup meslek sahibi yapmışlardı. İki kız, üç erkek çocuktan en büyükleri mühendis olarak çalışmak için Kanada'ya gitmiş, ha bugün ha yarın memlekete dönerim diye düşünse de bir türlü o yaban elleri terk edememişti. En büyük evlattan geriye anne babanın yüreğinde her gün katlanarak çoğalan çığ gibi bir hasret kalmıştı. Diğer çocuklar tıp, hukuk, siyaset ve ekonomi gibi alanlara yönelmiş ve bu alanlarda hatırı sayılır varlıklar elde edip makamlara yükselmişlerdi. Diğer evlatların çoğu ile aynı şehirde yaşamalarına rağmen onların kariyerleri, sorumluluk ve meşguliyetleri sebebiyle bayramdan bayrama ancak görüşebiliyorlardı. Yurt içinde ve aynı şehirde ikamet etmelerine rağmen aralarında aşılmaz engeller, ulaşılmaz mesafeler vardı. Belki de bu yüzden Pakize Hanım da Beytullah Efendi de gitmeden gitmek, görmeden görmek noktasındaki içe dönük tecrübe ve kabiliyetlerini en üst seviyeye çıkarmış durumdaydılar.

Pakize Hanım ve eşi Beytullah Efendi hac hazırlıklarına başlamışlardı. Beytullah Efendi eşine cuma günü Mahmutpaşa, Kapalı Çarşı, Mercan Yokuşu gezip hac için gerekli malzemeleri satın almayı ve cuma namazını da bu vesileyle Süleymaniye Camii'nde kılmayı teklif etti. "İhram çok önemli, iyisinden alınız hem." dedi Beytullah Efendi. Pakize Hanım "Hı hı." diyerek geçiştirdi bu teklifi. Sevinmesine sevinmişti elbet kocasının Kapalı Çarşı, Mahmut Paşa güzergâhında gezme teklifine. Üstelik Süleymaniye'de cuma namazı kılmak ne zamandır hasretini çektiği bir şeydi. Fakat yine de kocasının bu teklifinde gönlüne tam oturmayan bir şeyler vardı. Bir süredir söylemek istediği hâlde içinde tuttuğu şeyi bir çırpıda söyleyiverdi:

"Beytullah Efendi, sen farkında değilsin ama ben uzun süredir hacca hazırlanıyorum. İnsan önce içini hazırlamalı hacca. Ruhun malzemele-riyle doldurmalı niyetini. Bu malzemeler öyle Mahmutpaşa'da ya da Mercan Yokuşu'nda bulabileceğimiz malzemelerden falan değil."

"İhram da mı?" diye sordu Beytullah Efendi.
"İhram da ya." diye karşılık verdi Pakize Hanım.

Beytullah Efendi belli ki eşinin sözündeki hikmeti hiç anlamamıştı: "Hijyenik, doğal, saf taranmış pamuktan olanı daha makbul diyor camideki arkadaşlar."

Pakize Hanım, kocasına karşı sesini yükseltmemek için kendini zor tuttu: "İhram'ın her insanı eşitlediğini, bir tür kıyamet provasını olduğunu da diyorlar mıydı camideki arkadaşların?" diye sordu kocasına.

Kocasını Beytullah Efendi olayları derinlemesine kavrama kudreti olmayan biriydi. Eşi meselelerin künhüne inmekte ona göre daha mahirdi. Sadece bilgi değil duygu boyutu da zengindi Pakize Hanım'ın. Gerçi bu duygusal boyut eskiden beri onun kişiliğinin ayrılmaz parçasıydı. Son zamanlarda duygusal yönünü bilgi ile sağlam bir zemine oturtmayı başarmıştı. Kocasını Beytullah Efendi ondaki bu değişim ve gelişimin farkında olsa da bunun kaynağının ne olduğu konusunda ne merakı ne de bilgisi vardı. Ramazan akşamlarında Gökderesi Camii'nde her teravih namazı öncesi vaaz veren gezici vaiz Hâdi Belviran yani namıdiğer Yol Oğlu Hâdi, bütün cemaat gibi Pakize Hanım'ın üzerinde de büyük bir etki yaratmıştı. "Gitmeden gitme" denilen şeyin nasıl bir dünyaya karşılık geldiğini kaç kez kocasına anlatmaya kalktıysa o bunu ya yanlış ya da eksik anlamıştı. En iyisi başka semtlerde cuma günleri vaazlar vermeye devam eden Yol Oğlu Hâdi Bey'in izini sürmekti. Pakize Hanım ve kocası Beytullah Efendi, Yol Oğlu Hâdi'nin izini üç sokak ötede Cömertcanlar Camii'nde buldular. Kürsüde yol, yolculuk ve yolda kalmak üzerine konuşuyordu. Sakalı o kadar gür olmasına rağmen yüzündeki nuru ve aydınlığı örtememişti. Hâdi Bey her namaz bitiminde caminin avlusunda söğüt ağacının altındaki masaya oturur kıtlama çayını içerdi. Namaz bitiminde yine orada yerini aldı. Pakize Hanım ve kocası Beytullah Efendi cami çıkışı onu orada görünce hemen yanına yaklaştılar. Hâdi Bey onlara oturmaları için yer gösterdi. Hâl hatırdan sonra Pakize Hanım Hâdi Bey'e eşi ile hacca gitmenin nasip olduğunu söyledi. Hazırlık içinde olduklarını söyleyerek yanlarında ne götürmeleri gerektiğini sordu. Kocasına cevap

olması için Hâdi Bey tarafından verilecek cevabı bildiği hâlde hangi kalitede bir ihram almalarının daha uygun olduğunu sormaktan çekinmedi. Beytullah Efendi sadece susuyordu. Hâdi Bey yaşlı karı kocayı bu ulvi yolculuklarından dolayı tebrik etmekle başladı söze. Beytullah Efendi'ye "Senin adın senden evvel hacı olmuş." diye takılarak latife yapmaktan da geri durmadı. "Gitmeden evvel gitmektir." sözünü bir kez daha tekrar ederek girdi konuya. Sonra Beytullah Bey'den tarafa dönerek sürdürdü konuşmasını:

"Nasıl ki kurban kesmekten murat, kesilen hayvanların etleri ve kanlarının Allah'a ulaşması değilse, haccetmekten maksat da gitmekle başlayıp gelmekle biten bir şey değildir. Gidip de gidemeyen olduğu gibi gitmediği hâlde giden nice insan vardır. Allah'ın çağrısını işitmek gitmenin ilk adımıdır, ikinci adım bu çağrıyı bir mut ve umut olarak sınımsız gönlünde taşımaktır. Üçüncüsü ise o muhteşem kalabalığın mahşeri temsil ettiğinin bilincinde olmaktır. Gitmeseniz bile bir gün huzura götürüleceksiniz. Üzerinizde giderken hiçbir şey götürmemenin sembolü olan o mekâna mahsus bir kefen, yani ihram vardır. İhramın markası değil, yaşadığınız ömrün önü arkasıdır asıl olan. Ne diyor şair: 'Sanma ki ey hâce senden zer ü sîm isterler / Yevme lâ yenfeuda kalb-i selîm isterler.' Siz hangi markadan bahsediyorsunuz kardeşlerim? Peygamberimizin hacda giydiği ihramı size haber vereyim mi? Buyurun ister kulağınıza küpe isterse sırtınıza ihram yapıp kulak verin: 'Hz. Peygamber basit bir binek üzerinde dört dirhem bile etmeyecek bir ihramla haccetti ve şöyle dedi: *Allah'ım! Bu haccımı gösteriş ve şöhretten uzak bir hac eyle!*'"

USUL BİLMEK

ORHAN GAZİ GÖKÇE

İnsan aceleci tabiatı gereği neticeye odaklı bir varlıktır. Tercih edebilme meziyeti ona farklı yollardan neticeye varma imkânları sunar. Nihai neticesini ecelde bulan bir aceleyle ve emellerine ulaşabileceği zannıyla insan, çoğu zaman usul gözetmeyi unuttur. Hâlbuki usul esasa mukaddemdir ve usulsüz vusul olamayacağı hususunda kaimleşmiş bir mutabakat vardır.

Dünyanın bir telaşı yoktur ancak insan, dünya telaşıyla maluldür. Bu telaş ki onun gözünü karartır, ayaklarını birbirine dolandırır, işlerini sarpa sardırır. Söylerken yahut eylerken başında telaş dumanları tüten kişinin sözünün ve işinin varacağı yer belirsizleşir. Sözü muhatapsız, işi akim kalır. İsmet Özel'in deyişiyle, bütün yolları yürünebilir zannettiğinde insan kaybolmuş demektir.

Sanat bir dolaylama işi, hakikati insanın idrakine uydurma ameliyesidir. Renklerin, seslerin ve kelimelerin bir ahenge bürünmesi olarak tarif edebileceğimiz estetik ise esastan çok usulle ilgilidir, nicelikten çok niteliğe mütealliktir. Ahengi

bozmak yolsuzluktur, ahenk bozursa hakikat incinir.

Hakikate giden kimi geniş kimi dar birçok yol vardır. Din, insana yürünmesi kolay geniş bir yol teklif eder; ecel çizgisinde nihayet bulan dünya hayatında gözetilecek ilkeleri ve ahirete ilişkin bazı hususları hatırlatır. Bu anlatı, insanlık tecrübesinin tahkiye edilmesiyle kıvam bulur, hakikati estetize ederek insanın idrakine sunar. Dinin bizatihi kendi tekâmülü, ilk insandan itibaren bu usulledir. İnsan idrakine bir hürmet sezilir burada, sözün ve ona muhatap kılınanın hatırını gözetten bir hikmet tezahür eder aynı zamanda.

Kültür Üzerine Düşünceler isimli eserinde T. S. Eliot, "Estetik hassasiyet, dinî hassasiyetten ve dinî hassasiyet de estetik hassasiyetten koptuğu zaman fakirleşir." diyor. Estetik, insanın dünyayı, eşyayı ve kendisini algılama stili ve düzeyi ile ilgili bir kavram daha çok. Din ile estetik arasındaki ilişki de usule ilişkindir ve bu her bir bireyin meselesidir. Maddi imkânların genişlediği ancak manevi inkişaf yollarının daraldığı

çiğ çağın çocukları olarak bu iki kavram arasında gereken tenasübü kurmakta zorlanıyoruz.

Temel İslami ilimler literatürü, ehlinin malumu olduğu üzere, öncelikle usule ilişkin kaideler üzerine inşa edilmiştir. Fıkıh usulü, hadis usulü gibi disiplinlerin gelişmesi, bu sahada önceliğin takip edilecek usule verildiğini gösterir. Modernitenin özünü teşkil eden bağlamsızlık, usulü itibarsızlaştırmıştır. Bu anlamda usul, bir devamlılık meselesidir ve geçmiş ile gelecek arasında kurulacak ilişkinin anahtarıdır.

Şu mod (an diyemeyiz) içinde kısıtlı biçim ve içeriği kendine yeterli verisayan modernitenin kalıbına giren dine dair kavram ve olgular, devam fikrini yok sayıp itibarsızlaştırarak kendine bir kibir kürsüsü kurar. Çoğu zaman bu kürsüden muhatabına ateş okları saçan bir üslupla (üslupsuzluk demeliyim) seslenen kimseler, büyük bir yolsuzluğa kapı açar.

Din, hususiyetler vazettiği kadar daha derinde hassasiyetleri de

inşa eder. Kalpte rikkat ve zihinde dikkat neticesinde ortaya çıkan ahlak, hususiyetler ile hassasiyetler arasında kurulan anlamlı ve ahenkli ilişkiyle kemâle erer. Kâl ve hâldeki tutarlılık insana itimat telkin eder.

Bir ırmağın yatağını değiştirmek günün sonunda hangi felaketlere neden olursa, dinin tabii mecrasını değiştirmek de benzer bir felaket doğurur. Ama usul gözeterek sorular sormanın, selim bir zihinle düşünerek yeni fikrî terkipler peşinde olmanın zemini sağlamlaştıracağı açıktır. Bu açıklığın farkında olan ve itidalle ana akışa dâhil olanların yanında gözümüzün içine bakarak yaptığı yaramazlıklara onay bekleyen bazı ergenler de kendine müşteri aramaktadır. Din ile ilişkisinde bir usul gözetmeyenlerin düşeceği bir hadsizlik kuyusudur bu. İçtenlik, nezaket ve nezahetini yani estetiğini yitirmiş bir dindarlık kuşkusuz yaralayıcıdır. Din, hakikat ve sekine denizine açılan mustakim bir yol iken usulü bozarak dini kendince bir kum torbasına çevirmek toplumun bünyesini zayıflatır.

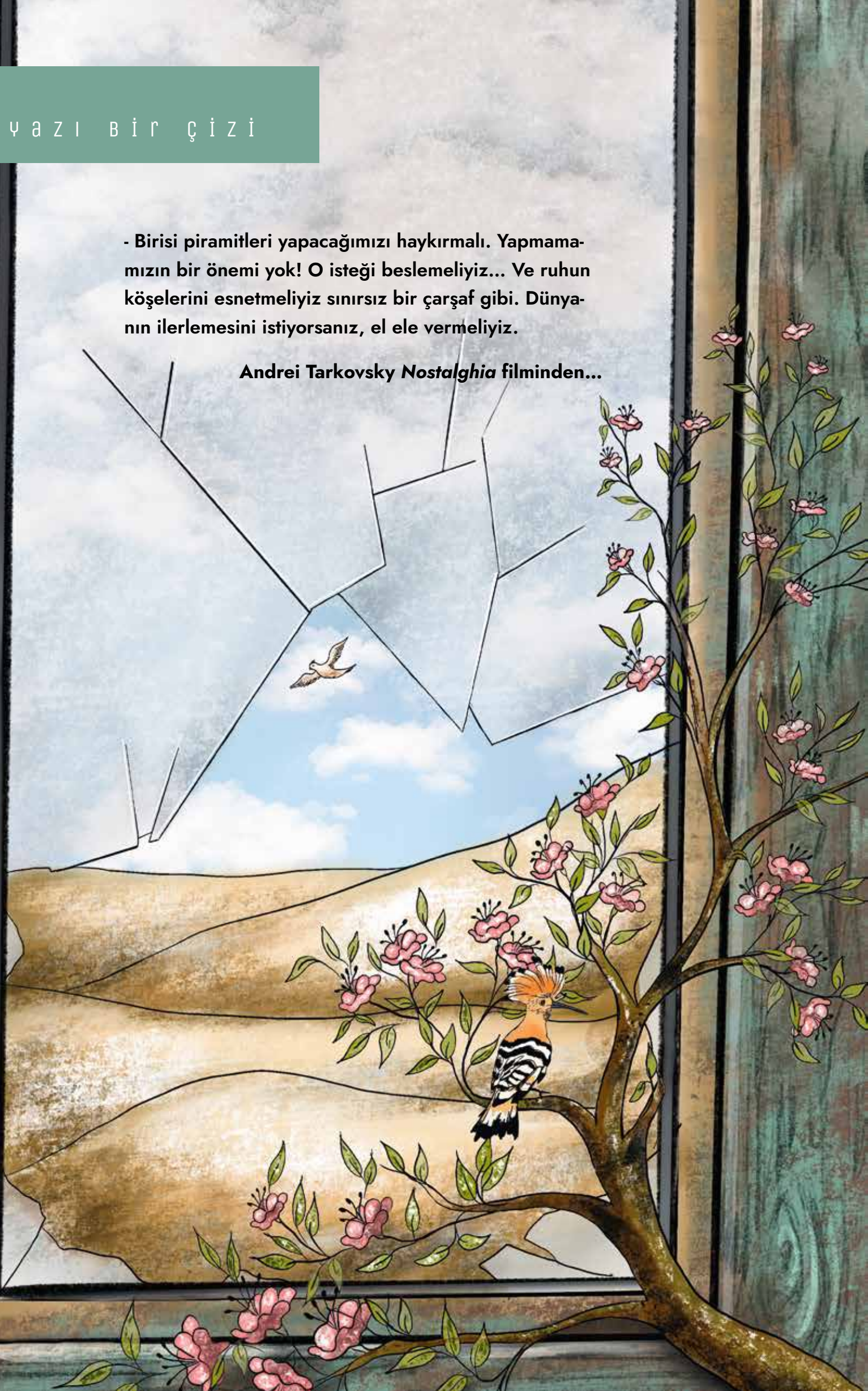
Tarih boyunca türlü hadsizlik ve usulsüzlüklerle özünü ve istikametini kaybetmiş, saplantıya dönüşmüş ve zulme gerekçe yapılan sapkın din anlayışlarının dünyayı sürüklediği uçurumun kenarındayız. Şirazesini kaybetmiş ve vaatleri boşa çıkmış uygarlığın insanlığa söyleyecek bir sözü de kalmadı. Tam buradayken insanlığın yönünü selamet kıyılarına çevirecek esaslı muhasebeye en çok da biz muhtacız.

B İ R   a Z I B İ R  İ Z İ

- Birisi piramitleri yapacağımızı haykırmalı. Yapmamamızın bir önemi yok! O isteği beslemeliyiz... Ve ruhun k  şelerini esnetmeliyiz sınırsız bir ar af gibi. Dünya-nın ilerlemesini istiyorsanız, el ele vermeliyiz.

Andrei Tarkovsky *Nostalghia* filminden...

"Sanata ilgisiz toplum ve birey, zaman içinde tamamen körleşecektir."

MEHMET GÜNEŞ

Mehmet Hoca'm merhaba. Kelimeler her yazar için olduğu gibi her okur için de yepyeni imgesel anlamlar, çağrışımlar kazanıyor. Bu açıdan edebiyat alabildiğine öznellik ihtiva eden bir meşguliyet. Uzun yıllar edebiyatla, kurmaca metinlerle, kelimelerle ilgilenmiş biri olarak sizdeki karşılığını sormak istiyorum: Edebiyat ne işe yarar?

Edebiyat öncelikle estetik haz vermelidir. Genel olarak sanat eserinin özel olarak edebiyat metninin öncelikli gayesi, okurlarına estetik haz vermektir. Edebiyata asli gayesi dışında eğitici, yönlendirici işlevler yüklemek ona en büyük haksızlıktır. Asırlar öncesinde Aristo'nun ünlü eseri *Poetika*'sında "katharsis" kavramından hareketle tragedya özelinde edebiyatın "ruhu tutkulardan arındırdığı"nı söylerken söz konusu ettiği edebiyat metni, doğasına müdahale edilmeyen, estetiği önceleyen metinlerdir. Asli gayesi dışında işlev üstlenen sanat metinleri zanaat eserlerine

SÖYLEŞİ
EMİN GÜRDAMUR

dönüşüp zamanla unutulup giderken estetikten/sanatsallıktan ödün vermeyen eserler ise yazıldıkları dönemde ilgi görmeseler de zaman onların üzerindeki tozları kaldırıp itibarlarını geç de olsa iade edecektir. Edebiyat başta olmak üzere sinema, müzik vb. sanattan yoksun bir toplum ve birey her bakımdan körleşmektedir.

Edebiyatçıların ve teorisyenlerin, üzerinde sürekli konuştuğu meselelerden biri de “edebiyatın ne olduğu” sorusu olsa gerek. Edebîliğin ölçütü kimler tarafından belirlenir, nasıl tespit edilir? Söz gelimi Tanpınar’ın çalakalem günlükleri neden edebiyata dâhildir de öte yandan itiraf platformlarında derdini, düşüncesini derli toplu ortaya koyan birinin metni edebiyat dışıdır?

Edebî niteliği en iyi tespit eden nitelikli okur ve zamandır. Nitelikli okur olmadan nitelikli bir eleştirmen ve akademisyen seviyesine erişilemez. Türk edebiyatında Sabahattin Kudret başta olmak üzere hâlâ hakkı teslim edilmeyen, kıymeti tam olarak fark edil(e)meyen birçok önemli yazar olsa da inanıyor ve umut ediyorum ki zaman içinde süreli yayınlar, edebî toplantı ve etkinliklerle unutulmaya yüz tutan ne kadar önemli sanatkar ve eseri varsa üzerlerindeki tozlar kaldırılacaktır. Tanpınar, değil günlük ve mektuplarıyla roman ve şiirleriyle de hak ettiği ilgiyi geç görmüştür. Tanpınar’ın “Abdullah Efendi’nin Rüyaları”, “Evin Sahibi” başta olmak üzere hikâyelerinin çoğu birer şaheser oldukları hâlde bu eserler, edebî niteliklerine oranla hem çok az ilgi görmüşler hem

de onlara ilişkin yazılar, romanlarına ve şiirlerine kıyasla oldukça sınırlıdır. Tanpınar’ın “Günlükler”inin daha çok ilgi görmesi ve okunması tek bir nedenle açıklanamaz. Öncelikle bu günlüklerin Tanpınar gibi büyük bir yazar tarafından yazılmış olması, onları doğası gereği önemli hâle getirecektir. Bu günlüklerin bir şair sanatkar tarafından yazılmaları, bu yazıların, Tanpınar gibi eserleri simgesel ve imgesel açıdan oldukça zengin olan şair ve yazarın eserlerinin yorumlanmasını da kolaylaştırmaktadır. Sözün burasında Tanpınar’ın “Mektuplar”ının da benzer nedenle ilgi ve hazla okunduğunu vurgulamak gerekir. Şahsen ben mektup türünde eserleri okumayı hiç sevmeyen Tanpınar’ın mektuplarını çok severek okudum. Bu mektuplar hem poetik metin hem hatıra hem de gezi yazısına örnektirler. Tanpınar mektuplarında Paris başta olmak üzere Amsterdam, Nice ve daha birçok şehre ilişkin dikkat, izlenim ve gözlemlerini oldukça özlü bir anlatımla aktarmaktadır. Tanpınar’ın *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* eserinin her zaman önemini koruyacağını da vurgulamak gerekir.

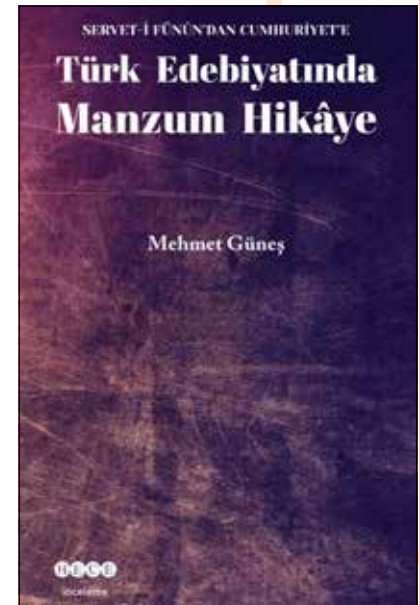
Az önce Tanpınar’ın hikâyelerinin yeteri kadar ilgi görmediğini ve onlara ilişkin yayınların da eksik olduğunu söylediniz. Bu durum Tanpınar’ın şiir ve romanlarının hikâyeci kimliğini gölgelediği şeklinde yorumlanabilir mi?

Tanpınar’ın hikâyelerinin yeteri kadar ilgi görmemesi tek başına bu nedenlerle açıklanamasa da dikkat çektiğin bu hususlar çok önemlidir. Ne yazık ki Türk dili ve

edebiyatı bölümü eğitimlerinde ve lisansüstü çalışmalarda şiir ve roman türleri oldukça baskındır. Hikâye, tiyatro, deneme ve hatıra gibi türler çok ihmal edilmektedir. Türk okuyucusunun tercihinde de romanın ilk sırada olması hem roman hem hikâye türünde eser veren birçok yazarın hikâyeci kimliğini gölgelemektedir.

Hikâyeleri, romanlarının gölgesinde kalmış yazarlar sizce kimlerdir?

Tanpınar, Oğuz Atay, Adalet Ağaoğlu, Yusuf Atılgan, Ayfer Tunç bu bağlamda ilk akla gelen yazarlardır? Sözün burasında Refik Halit Karay’ın da romancı kimliğinin ihmal edildiğini söylemeliyim. Özellikle Çete, Anahtar romanlarının Türk romanı içinde oldukça önemli yerleri olduğunu vurgulamak istiyorum.

Sizce Türk edebiyatında gölgede kalmış roman ya da romancılar var mı?

Ne yazık ki çok. Kemal Bilbaşar'ın *Denizin Çağırışı* romanına son yıllarda ilgi biraz artsa da bu oran çok düşük. Türk edebiyatında ilk modernist roman olarak nitelendirilmeye müsait olan *Denizin Çağırışı* yazarın *Cemo*, *Memo* ve *Başka Olur Ağaların Düğünü* gibi toplumcu gerçekçi eğilimle yazdığı romanlarının gölgesinde kalmış. Yine Attila İlhan'ın *Sokaktaki Adam* ve *Zenciler Birbirine Benzemez* romanları da son yıllarda ilginin artmasına rağmen hak ettiği yerde değildir. Şair ve tiyatrocu kimliği, romancılığının önüne geçen Melih Cevdet'in *Aylaklar*, *Raziye*, *Gizli Emir* ve *İsa'nın Güncesi* romanlarını da bu bağlamda anmadan geçmeyelim.

Divan edebiyatındaki mesneviler, roman örnekleri olarak okunabilir mi?

Mesneviler de roman, hikâye vb. türler gibi anlatı metinleri olsalar da bu metinlerde öncelik şiirselliktir. Ayrıca roman modern çağın bir türü ve Batılı bir metin. Mesnevilerdeki simgesel/imgesel yoğun ve özlü anlatıma karşın geleneksel romanlarda oldukça ayrıntılı bir anlatım vardır. Doğu edebiyatının en belirgin türlerinden olan mesnevilerde örtük bir anlatım görülürken roman bir ifşa sanatıdır. Ancak modernist roman biçimsel arayışlarla birlikte, yoğun imgesel anlatımı ve şiirsel diliyle biraz farklıdır.

Pek çok edebiyatçıyı birlikte anıldığı akımlara itiraz edenken görürüz. Örneğin Borges, öykülerinin büyüklüğü gerçeklik olarak tanımlanmasından

hoşnut değildi. Virginia Woolf günlüğüne, yazdıklarının ne roman ne öykü olduğunu mırıldanmıştı. Eserlerini bir türlü bulamadığı bir kavramla nitelendirmek istemişti hep. Abdülhak Şinasi'de hatıra türünü, Wolfgang Borchert'te şiiri derinden derine duyumsarız.

Değil büyük sanatçılar, sıradan sanatçıların eserleri bile tek bir akım ya da eğilimle ilişkilendirilemez. O nedenle Borges, Woolf, Borchert, Şinasi Hisar gibi büyük sanatçılar tepkilerinde son derece haklıdır. Büyülü gerçekliğin Borges'in öykülerindeki önemli yönelimlerden biri olduğu elbette çok belirgin, Borges okuyucusundan çok yönlü bakış ve büyük kültürel/sanatsal birikim bekler. Borges'in üç sayfalık öyküsüne ilişkin üç yüz sayfalık değerlendirme yazmak yüksek ihtimaldir. Değil İngiliz romanının, dünya romanının zirvelerinden olan Woolf anlatı ustasıdır. Woolf'un *Mrs. Dalloway* adlı anlatısını roman olarak nitelendirmek mümkünken *Deniz Feneri*, *Kendine Ait Bir Oda* gibi eserlerini türsel olarak adlandırmak çok zordur. Aynı durum Türk edebiyatında oldukça özgün ve güçlü bir ses olan Abdülhak Şinasi Hisar için de geçerlidir. *Fahim Bey* ve *Biz de Çamlıca'daki Eniştemiz* de tür olarak roman olarak nitelendirilmeye müsait olmakla birlikte türler arasılık bakımından oldukça zengin metinlerdir.

Türler arası geçişkenlik demişken sizin de inceleme alanlarınızdan biri olan Ömer Seyfettin ve Balkan hatıralarına geçmek istiyorum. Ömer

“

Nitelikli okur olmadan nitelikli bir eleştirmen ve akademisyen seviyesine erişilemez.

Seyfettin'in öyküleri çokça otobiyografik unsurlar barındırmasıyla bilinir. Özellikle Balkan hatıraları, edebiyat ve gerçeklik hususunda bize neler söyler?

Türler arası ilişkiler aslında çok önemli bir inceleme alanı olmasına karşın bu konudaki çalışmalar da oldukça kısıtlıdır. Yüksek lisans dönem arkadaşım, hâli-hazırda Tekirdağ Namık Kemal niversitesinde ğretim yesi Doç. Dr. Selda Uygur'un "Ziya Osman Saba'nın şiir ve yklerinde Türler Arası İlişkiler" adlı yüksek lisans çalışması, nispeten erken bir adım sayılabilir. Yine akranım olan Sezgin Gök'n Sabahattin Kudret Aksal'ın şiir-hikâye ve tiyatroları arasındaki türler arası ilişkilere ilişkin çalışmasını da önemsiyorum. Yine kıymetli öğrencim Ali Karahan'ın "Aynanın İki Yüzü (Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiir ve Hikyelerinde Trlerarası İlişkiler)" adıyla kitaplaştırdığı yüksek lisans tezi oldukça önemli bir çalışmadır. Kısmet olursa bir ay içinde yüksek lisans öğrencim Mehmet Akif bek de "Melih Cevdet Anday'ın Eserlerinde Trlerarası İlişkiler" adlı yüksek lisans tezini tamamlayacak. Uzun yıllar fakültede de "türler arası ilişkiler" adlı ders vermiş biri senin de dikkatini çektiği üzere, mer Seyfettin'in hikyelerinde Balkanlarla ilgili çalışmamda yazarın hikyelerini değerlendirirken onun hayat hikyesinden ve anılarından da yararlanmıştım. "Nakarat", "Primo Türk ocuğu Nasıl Doğdu?", "Primo Türk ocuğu Nasıl öldü?" ve "Hürriyet Bayrakları" gibi hikâyeleri yazar-ken yazarın o coğrafyaya ilişkin gözlem ve anılarından yararlandığı çok belirgindir.

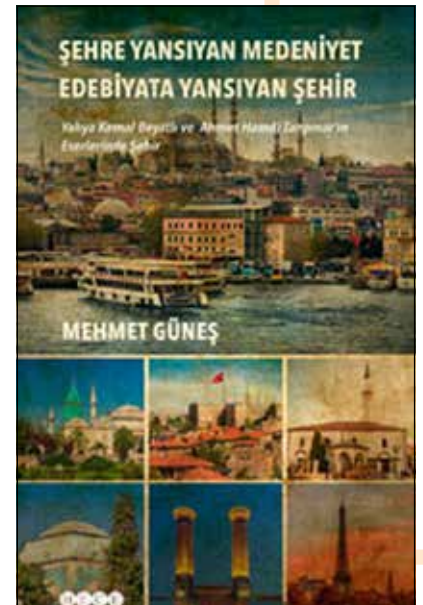
Edebiyat ve vicdan önemli bir başlık. Sizin Mehmet Akif Ersoy ve vicdan üzerine özel bir dikkatiniz, incelemeleriniz var. Zor zamanların şairi Akif'in şiirinde vicdan vurgusu bize ne söyler?

Öncelikle bir insan olarak şu inantayım ki vicdan ve merhamet duyguları, insanoğluna en büyük armağandır. Vicdan ve merhamet, insanı sıradan bir insan olmaktan çıkarıp asil bir insan yapar. Kendisi de çok güzide insan olan merhum Prof. Dr. Orhan Okay, Mehmet Akif'e ilişkin kitabının ilk baskısında "Bir Karakter Heykeli" ifadesini kullanır. Hece Yayınları da Akif için hazırladığı özel sayıya st başlık olarak "Bir şahsiyet Abidesi" ifadesini koymuştu. Akif'in bu sıfatlarla anılmasında onurlu duruşu kadar vicdanlı olması da doğrudan tesirlidir. O, "Kanayan bir yara gördüm m yanar t ciğerim." (sım) ve "Ya hamiyet-siz olaydım ya da param olaydı." (Seyfi Baba) derken kendindeki bu asil duyguyu vurgular. Onun "Tevhid yhud Feryad", *Hakkın Sesleri* şiirlerinde görülen isyanın eşiğine varışı, aşır vicdanlı ve merhametli oluşuyla ilgilidir. Söz gelimi "Hasta", "Seyfi Baba" manzum hikyelerinde bir şekilde yakınında bulunan ya da yakınlığı olan mağdurların durumu dolayısıyla vicdan azabı duyar-ken "Kfe", özellikle de "Hasır" manzum hikyesinde kendisiyle hiçbir ilgisi olmayan durum, hiç tanımadığı ya da ilk kez tanıdığı kişilerin trajik durumları karşısında da vicdan azabı duyar.

Edebiyatın bütün dünyada bir yüzleşme aracı olduğu, vicdanları uykusundan uyandır-

mak gibi müspet insani amaçlara hizmet ettiği söylenir. Dünya savaşları, smrgencilik ve son günlerde şahit olduğumuz Gazze soykırımını hatırlayacak olursak; sizce edebiyat dn, bugün misyonunu layıkıyla gerekleştiringen mu?

Sanatçılar, eserlerinde sanatın dokusuna zarar vermeden, estetik bütünlüğü bozmadan savaş karşıtı söylem oluşturabilir. Okurlarda ya da geniş kitlelerde vicdan duygusunun uyanmasında edebiyat başta olmak üzere güzel sanatlar tesirli olabilir. Mehmet Akif, *Hakkın Sesleri*'ndeki çoğu manzumesinde, "Çanakkale şehitleri" için tiradında savaşın nasıl bir yıkıma neden olduğunu emperyalistlere nefret söylemini ne çıkararak ifade etmiştir. Geçmişten bugüne birçok sinema filminde de savaş karşıtı söylem oldukça başarılı biçimde işlenmiştir. *Zafer Yolları*, *Soğuk Dağ*, *İnce Kırmızı*

Hat, Müfreze, Stalingrad, Savaş Günahları, Ülke ve Özgürlük, Özgürlük Rüzgârları, Yağmurdan Önce, Alia, Halmin Put, Vaat Edilen Cennet bu bağlamda ilk akla gelen filmlerdendir. Yine *Gergedanlar, Bosna Şarkısı, Kuzguncuk Türküsü, Troya İçinde Vurdular Beni, Generallerin Beş Çayı, Kurbanlar Tanrı İstiyor* gibi tiyatrolar da savaş karşıtı tiyatro-lara oldukça çarpıcı örneklerdir. Savaş karşıtı söylemi öne çıkaran sanat eserinin sayısı ne kadar artarsa yeryüzünde insancıl bakış da o derece genişler.

Akademide nadir rastlanır düzeyde karşılaştırmalı edebiyat metinlerine imza atmış biri olarak size soracak olursak; bütün bu çalışmalarınız esnasında Türk edebiyatı ile Batı edebiyatı arasında en temel, en belirgin farklar hangi alanlarda ortaya çıkıyor? Bu soruya ek olarak şunu da

sormak istiyorum: Farklı kalemeleri, farklı kültürleri, farklı duyarlıkları karşılaştırarak okumanın bizim edebî, düşünsel serüvenimize nasıl bir katkısı olur?

Kısmet olursa karşılaştırmalı edebiyat yazılarımı uygun bir zamanda bir kitapta toplamak istiyorum. En az iki ulusa ait edebiyat metninden hareketle incelemeyi esas alan karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları Türkiye’de çok çok azdır. Ancak son yıllarda bu yönde çalışmaların da artmaya başladığı dikkatleri çekmekte. Karşılaştırmalı edebiyat incelemelerini okumayı daha lisans yıllarımda çok severdim. Bu incelemeler, her ne kadar karşılaştırmalı edebiyat kategorisine dâhil edilmeseler de Türk edebiyatından farklı ya da aynı dönemden, farklı ya da aynı eğilim/dünya görüşünden yazarların eserlerinin karşılaştırılmasını da esas almakta idi. Bu

tür çalışmaları okumak ufuk açıcı olduğu kadar okurun kültürel ve sanatsal birikimini de artırmakta. Karşılaştırmalı edebiyat okuması ya da incelemesi yapılırken unutulmaması gereken en önemli hususlardan biri şudur. Örneklem alınan iki eser arasında etkileşim olabildiği gibi aralarındaki benzerlik tamamen rastlantısal da olabilmektedir. *Romeo ile Juliet* ile *Leyla ile Mecnun* arasında yapılan karşılaştırmalar bunun tipik bir örneğidir.

Modern dünya, sözün gözden düştüğü, imajın, görselliğin, hızın ve hazzın egemen olduğu bir atmosferi beraberinde getirdi. Bu atmosfer gençleri büyük metinleri, klasikleri okuyacak sessizlikten mahrum bırakıyor. Son olarak genç arkadaşlara ne gibi tavsiyelerde bulunursunuz?

Modern dünyada görselliğin egemen olduğu ya da çok fazla öne çıktığı bir gerçek. Bu durum bazı kitleler üzerinde olumsuz tesir bıraksa da edebiyatla gerçekten ilgilenen nitelikli okuyucuların bu değişimden çok fazla etkilendiğini düşünmüyorum. Tıpkı modern çağda sinemaya ilgi çok arttığı hâlde romanın egemenliğini hâlâ koruduğu gibi. Nitelikli okuyucuların sayısı otuz yıl öncesiyle kıyaslandığında aksine çok daha yüksektir. Sadece genç arkadaşlara değil hepimize söylüyorum: Sanata ilgisiz toplum ve birey, zaman içinde tamamen körleşecektir. Sanat, hayatımızda ekmek gibi su gibi elzemdir.

“

Savaş karşıtı söylemi öne çıkaran sanat eserinin sayısı ne kadar artarsa yeryüzünde insancıl bakış da o derece genişler.

KUŞKUSUZ KUYTU

CUĞÇE ÖCAL

Bak, burası insanın zerre kuşku duymadan sığındığı tek kuytu. Yüreğini kabartıp mideni bulandıran o telaş burada sekinete ulaşıyor. Boynuna zümrütten hare hare halkalar geçirilmiş güvercinler burada daha bir nazlı süzülüyor. Ziyaret için geldiğimi sanıp geri dönemediğim zamanın başında buradan yakalayıp tahta kafese koyduğum sığırcık kuşu, bu güvercinleri ne zaman görse kafesin içinde sağa sola atlayıp kanatlarını açmaya çalışıyor. Onun bu hâli kendimi nasipsiz, talihsiz ve lanetlenmiş gibi hissettiriyor. İçinden hangi özgür düşüncelerin geçtiğini tahmin etmek çok zor değil. Bu sebeple ona, aklından kaçmayı geçirmeyeceği kadar büyük ve eşi benzeri görülmemiş güzel bir kafes yapıyorum.

Bak, burası insanın kaçamadığını kendine çarpıp düşünce anladığı tek duvar. Nereye gidersen git içinde peydah olan geri dönme arzusu burada yitiyor. Kısa bir süre sonra anladım buradan dönmenin imkânsız olduğunu. Belki sığırcık kuşunu da ondan yâren ettim kendime. Yüzünü ellerimin arasına alıp gözlerine uzun uzun bakamayacağımı bildiğimden ya da kulaklarıma bir daha sesin

değmeyeceğinden, tutunabildiğim ne varsa ona tutunuyorum işte. Kuşlar, çiçekler ve toprak...

Bak, burası hakikatin çıplaklığı giyindiği tek yer. Burada emin oluyor insan, sesinin boşlukta kaybolmadığına. Burada bulduğun şeyin doğruluğundan kuşku duymuyorsun. Hakikat dehşetli bir şekilde gelip göğsünün orta yerine oturuveriyor. Hem söylesene, insan bunu hayatında kaç kez yaşar? Yaşamak biraz da bulduğun şeyin doğruluğundan tastamam emin olamadan aramaya devam etmek değil midir? Sığırcık kuşları da hiç vazgeçmiyor aramaktan. Huysuz kanat çırpınışlarıyla kafesin sağını solunu yokluyor durmaksızın.

Bak, burası gide gide aşındırdığın yolların, çöküp çukurlarla dolmasını izlediğin toprakların, içinden lavlarını salıp küçük dağlar oluşturan volkanların son bulduğu uçsuz bir vadi. Burada her şey dingin.

Bakma sen sığırcık kuşunun kan çanağına dönmüş öfkeli gözlerine. Şimdi öfkeden hızla çarpan kalbi, onu avcuma ilk aldığım korkudan titriyordu. O kadar çok korkuyordu ki hiçbir şey yapamadan öylesine

bekledi. Ne çırpınıp kaçmaya çalıştı ne de ilk kafesi olan parmaklarımı gagaladı.

Bak, burası insanların birbirinden rahatsız olmadan ilerlediği, kimse kimseye dokunmadan geçip gittiği bir istasyon. Burada beklemek yok. Özlemek yok. Kavuşmak yok. Burada dönüyor yüzünü hüsrana uğramış bütün varlıklar, gönül çecek beklentilerine. Sığırcık kuşu dönmüyor ama. Onun yüzü hep gökyüzünde.

Bak, burası içinde sakladığın yaralardan, aslından ıraklaşmana sebep olan öfkelerden, kibirden, çürümüşlük kokan bütün hislerden yıkanıp arındığın bir derya. Burada teninden soyuluyor insan. Aslolanı görmek için uzaklaşıyor. Zaten hangi güzellik sıfır mesafeden anlaşılır ki? Bu yüzden görmüyor sığırcık kuşu kafesinin güzelliğini. Büyük bir kafese geçince anlayacak kıymetini.

Bak, burada hatırlıyor insan bir kalbi olduğunu. Etrafında biriken tozu toprağı temizliyor. Ruhunun elinden kaçmış uçurtmasının ipini burada yeniden yakalıyor. Burada duyuyor insan içindeki evden yük-

“

**Bak, burada
hatırlıyor insan bir
kalbi olduğunu.**

selen o arkının sesini. Bir gölgenin serinliğinde arkıya dönmüyor, eve dönmüyor, kalbine dönmüyor, bürünüyor... Bürünmüyor sığırcık kuşu bir sekinete. uradan bir çıksa, bin ayrı parçaya böler beni.

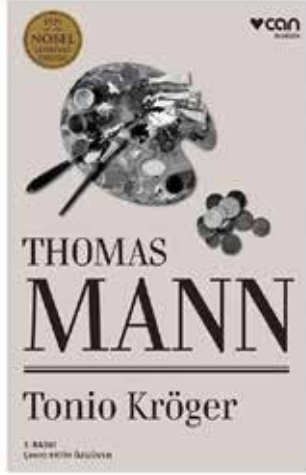
Bak, burası “Ya Şafi!” dedikçe azalan ilaçların, dökülen saçların, kaşların ve eksilen insanın anlamlı bir hikâyeye karıştığı tek sayfa. Yavaş yavaş siliniyor her şey burada. Gececeğine dair söylenmiş sözlerin tesiri sabah aç karna yutulan o minicik iki kırmızı ilaç gibi, akşam vaktine kadar beklenmiyor. Burada her şey geçiyor. Geçmiyor sığırcık kuşunun uçamaktan duyduğu azap. Büyükçe bir kafesin içinde uçabildiğinde son bulacak.

Bak, burası sıradan güllerin olduğu bir bahçe. Tek kulata varılan kara parçası, ayak basılmamış kutsal topraklar değil. Burası bata çıka ilerlemeye çalıştığın, en sonunda da dibe kadar çekildiğin bir bataklığın eylem meydanına dönüştüğü yer. Sığırcık kuşları gülleri sever mi bilmiyorum ama kafesin kubbeye benzeyen üst kısmına bir gül işliyorum, tanıdık bir hevesle.

Bak, burası mektuplar yazıp yazdığım mektupları yakıp dumanında seyre daldığım yer. Bak, burası benliğimi yitirip sana karıştığım, varlığından hiç kuşku duymadığım aslında senin hiç olmadığın, benim de zerre kalmadığım yer. Bu da hayatımda gördüğüm en güzel kafes.

BİR KİTAP

Tonio Kröger Thomas Mann'ın 90 sayfalık romanı. Novella demek daha doğru. Kitap, "Sanatçı olunur mu, doğulur mu?" sorusundan neşet etmiş gibidir. Sanatçının kendisi, yani var olma çabası romanın izleğini oluşturur. Tonio'nun çocukluk döneminden başlayan roman onun yavaş yavaş toplumdan ayrışmasını, kendini sanata vermesini konu alır. Bu durum bilinçli bir çabanın ürünü değildir. Tonio çocukluk arkadaşı Hans olmak ister ilk başta; Hans konuşkan, eğlenceli, ilgi çeken biridir. Ama Tonio onun gibi olamaz, istese de olamaz çünkü çekingendir, biraz hülyalıdır. Kendini, "vicdanı rahatsız bir sanatçı" diye tanımlayan Tonio, edebiyata çekilmektedir âdeta. Başkaları gibi yaşamaz. Onun kaderinde yazar olmak, şair olmak vardır; bilinçli bir tercih değil kendiliğinden olan bir şeydir bu. Genelde sanatın, özelde edebiyatın çıkış noktası da budur: Sanatçı hisleriyle, hassasiyetiyle, sancılılarıyla, rahatsızlıklarıyla öteki insanlardan ayrılır.

BİR FİLM

Öğretmenler Odası İlker Çatak imzalı bir Alman dram filmi. Film Carla adında bir öğretmenin başından geçenleri konu ediyor. Carla, matematik ve spor derslerine girmektedir. İdealisttir, ilgilidir. Bir gün okulda hırsızlık olayı yaşanır. Carla öğretmenler odasında kendince bir tuzak kurarak hırsız bulmaya çalışır. Ancak bu tuzak hem Carla'yı hem de okulu içinden çıkılması zor bir duruma sokar. Şüpheli kişinin oğlu, Carla'nın öğrencisidir. Çocuğun bunu öğrenmesiyle diğer öğrenciler de olayın tarafı olurlar. Okul idaresi, öğretmenler, öğrenciler ve hatta velilerle gerilim yaşanır. Carla'nın sınıf içindeki otoritesi sarsılır, dolayısıyla öğrencilerle arası açılır. Bu durum Carla'nın psikolojisini fazlasıyla etkiler.

ÜÇ TAVSİYE

MEHMET KAHRAMAN

BİR KANAL

Günün yorgunluğunu atmak, biraz dinlenip rahatlamak için yapılabilecek en iyi şey belgesel izlemek galiba. Haber kanalları, tartışma programları veya diziler bizi farkında olmadan kaosun içine sokabiliyor. Gündem zaten yoğun ve kaotik. Bu yüzden günümüzün büyük çoğunluğu telaş ve stres içinde geçiyor. İnsan, zihnini dinlendirecek bir şey istiyor. TRT Belgesel hemen hemen bütün programlarıyla keyifli ve ilgi çekici seyir sunuyor. Doğa ve hayvan belgeselleri başta olmak üzere "Açık Ateş", "Şehirden Uzakta", "Tarihin Efsaneleri", "Anadolu'da Yaşam", "Sıfır Atık", "Ailenin Yeni Üyesi" ve diğer programlar hem kültürel zenginliklerin ortaya çıkmasına olanak sağlıyor hem de kişisel imkânlar için farklı bakış açıları sunuyor.

Şiirin MUAMMA HÂLİ

CANAN OLPAK KOÇ

İLLÜSTRASYON HALİME KARATAŞ

Şiir, eskilerin dünyasında gündelik hayatın bir parçası âdeta. Mezar taşlarını, çeşme kitabelerini, “Han Duvarları”nı süsleyen dörtlük ve beyitleri gördükçe buna iyice kanaat getiriyorum. Bilmem ki şimdinin duvar yazıları, o eski zamanlardan farkında olmaksızın ruhlara işlemiş toplumsal bir mirasın mı tezahürüdür? Eskiler şiiri sadece aşklarını, heyecanlarını, övgü veya üzüntülerini ifade etmek için kullanmamışlar. Kimi zaman şiir bir tür zekâ oyununa da dönüşmüş. Başta ebcet hesabıyla ustaca gizlenmiş tarih düşürmeler olmak üzere, muamma ve lügazlar birer zekâ oyunu yahut gösteri sayılamaz mı? Elbette sözünü ettiğim türlerin hepsi başlı başına birer yazı konusu. O yüzden seçme yapıyorum ve yazımızın konusunu muamma olarak belirliyorum. Muamma, cevabı kişi adı olan manzum bilmece demek. Şair, birtakım ipuçları vererek beyitte sorulan ismi bulmamızı ister. Bulabilirsek ne âlâ! Bulamazsak da güzel bir beyit okumuş olmanın hazzı kalıyor dimağlarımızda. Hemen her şair muamma türüne örnek vermiş. En güzel örnekse Nabî’nin o meşhur beyti:

Bende yok sabr u sükûn sende vefâdan zerre
İki yokdan ne çıkar fikredelim bir kerre

Şairin vefasız olmakla itham ettiği kişi kimdi bilmiyoruz. Ama en baştan öz eleştiri yapıp kendini sakın olmayı beceremeyen, sabırsız biri kabul ettiğine göre, ortada dürüst bir itham var demektir. Hâliyle vefasızlık ithamında da haklılık payı vardır. İki dizenin muhatabının kim olduğunu ise biliyoruz: Bizler, yani okurlar. Şair

düşünmemizi istiyor. Neyi düşüneceğiz? İki yoktan ne çıktığını... Burada biraz Arapça ve Farsça bilgisi gerekiyor. Arapçada “nâ” ön eki, başına getirildiği kelimelere olumsuz anlam veriyor. Türkçede de kullandığımız na-malum, na-mağlup gibi. Farsçada bu ekin karşılığı “bî-”. Ona da aşinalığımız var sayılır. Bî-vefa, bî-çare... İşte olumsuzluk ifade eden bu iki ek bir araya gelince ortaya Nâbî çıkıyor. Meğerse şair kendi mahlasını soruyormuş. Mihri Hanım’ın şu muammasını çok severim:

Mushaf-ı hüsninde fâla niyyet itdüm ol
şehûn

Evvel elifle hâ geldi âhîrinde mîm ü dâl

Şair, o şahın güzellik kitabında fala niyet ettiğini, evvela “elif”le “ha” harfinin, ardından “mim”le “dâl” harfinin geldiğini söylüyor. Öncelikle burada sözü edilen fal, adına tefeül denilen bir gelenek. *Hafız Divanı* gibi, Mevla’nın *Divan-ı Kebir*’i gibi bir şiir kitabından rastgele bir sayfa açılıp rastgele bir beyte dokunuluyor. Denk gelen beyit üzerine saatlerce düşünülüp o günle veya gelecekle ilgili hayra gelecek anlamlar bulunmaya çalışılıyor. İşte Mihri Hanım, güzellik kitabında fala niyet ettiğini söylerken tefeül geleneğini kastediyor. Yalnız tefeül yapılan kitap, bildiğimiz kitap değil. Mushaf-ı hüsenden kasıt, sevilen kişinin yüzü. Türlü anlamlara sahip olduğuna göre yüz de bir kitap sayılıyor. Peki, yüzle harflerin ne ilgisi var?

Divan şairleri, Arap alfabesinde bulunan harfleri de çeşitli teşbih yani benzetme unsurları olarak kullanmışlar. Burada elif’ten kasıt, kirpikler. Göz

de ha’ya benzetilmiş. Mim’se dudak. Geriye dâl kaldı. O da saçın bükümleri oluyor. Buradan hareketle Mihri; beyitte “ol şah” diye söz ettiği kişinin yüzüne baktığını, onun önce kirpikleriyle gözünü, ardından dudağıyla saçını gördüğünü söylüyor. İnsani ilişkiler etrafında düşünürsek hayatın doğal seyrine gayet uygun bir iletişim biçimi. Gerçekten de karşımızdaki insanın ilk önce göz ve kirpiklerini görürüz. Diğer ayrıntılar sonra gelir. Ama aslında şairin asıl amacı, herhangi bir yüzün tasvirini yapmak değil. Orada bir muamma gizli. Peş peşe gelen elif, ha, mim, dal harfleri de cevabı ele veriyor: Ahmed. Şu hâlde beyit, ismi Ahmed olan birisinden söz ediyor. Bunun müstakil bir muamma örneği olmadığını, Şehzade Ahmet’e yazılmış bir kasidede geçtiğini bildiğimizde de söz konusu Ahmed’in kim olduğunu anlıyoruz.

Mihri Hanım, on beşinci yüzyılın sonlarında Amasya’da yaşamış. İkinci Bayezid’in oğullarından Şehzade Ahmet de bir dönem Amasya’da vali olarak bulunmuş. Sanatçıları ve ilim insanlarını seven Şehzade Ahmet, valiliği sırasında bir meclis kurmuş. Mihri Hanım da sanatçı ve âlimlerden oluşan o meclisin sohbetlerine katılmış. Zaten *Divan*’ında Şehzade Ahmet’i öven birçok kaside yer alıyor. Demek ki Şehzade Ahmet’e, öylesi bir devlet adamının çok ötesinde muhabbet beslemiş. İnsan buna benzer beyitleri her okuduğunda, keşke güzel duygular hep böyle estetik şekilde ifade edilebilseydi, hatıralar sanatın sihirli dokunuşlarıyla daha da güzelleşseydi demekten kendini alamıyor.

BAŞARI YANILGISI

ahmet melih karauğuz

Elimize telefonu aldığımızda karşımıza bir anda başarılı olmanın çok kolay olduğu, her ne yapıyorsak sıkı çalışırsak o alanda başarıya ulaşabileceğimize dair tiratlar savuran insanlar çıkıyor. Başarının formülünü tescillettiğini iddia eden ve bu tescilli yöntemi uygulayarak diğer başarısız insanlardan ayrılıp kendilerine ait cenneti inşa ettiğini söyleyen insanların baskısı altında ayakta kalmaya çalışıyoruz. Başarının idealleştirilmesi yetmezmiş gibi bir de başarıya giden yolda yapılması gerekenlerin sürekli formülleştirilerek önümüze sürülmesi bir süre sonra kendimizi değersiz hissetmemize ve sürekli bir şeyleri kaybettiğimize dair kaygılar yaşamamıza sebep oluyor. Elbette başarı nedir, diye sorsak onlarca farklı cevap bulacağımız gibi başarılı olmanın yolları ve yöntemleri için de yüzlerce farklı yol olduğunu fark edeceğiz. Ancak bu bombardıman altında ne neden başarılı olmamız gerektiğini sorabiliyoruz ne de nasıl başarılı olabileceğimizi. Hepsinden öte aynı zamanda başarı dediğimiz idealin çoğunlukla doğru zaman, doğru yer, işe yarar network ve ailevi etkilere kaynaklandığını da göremeyebiliyoruz.

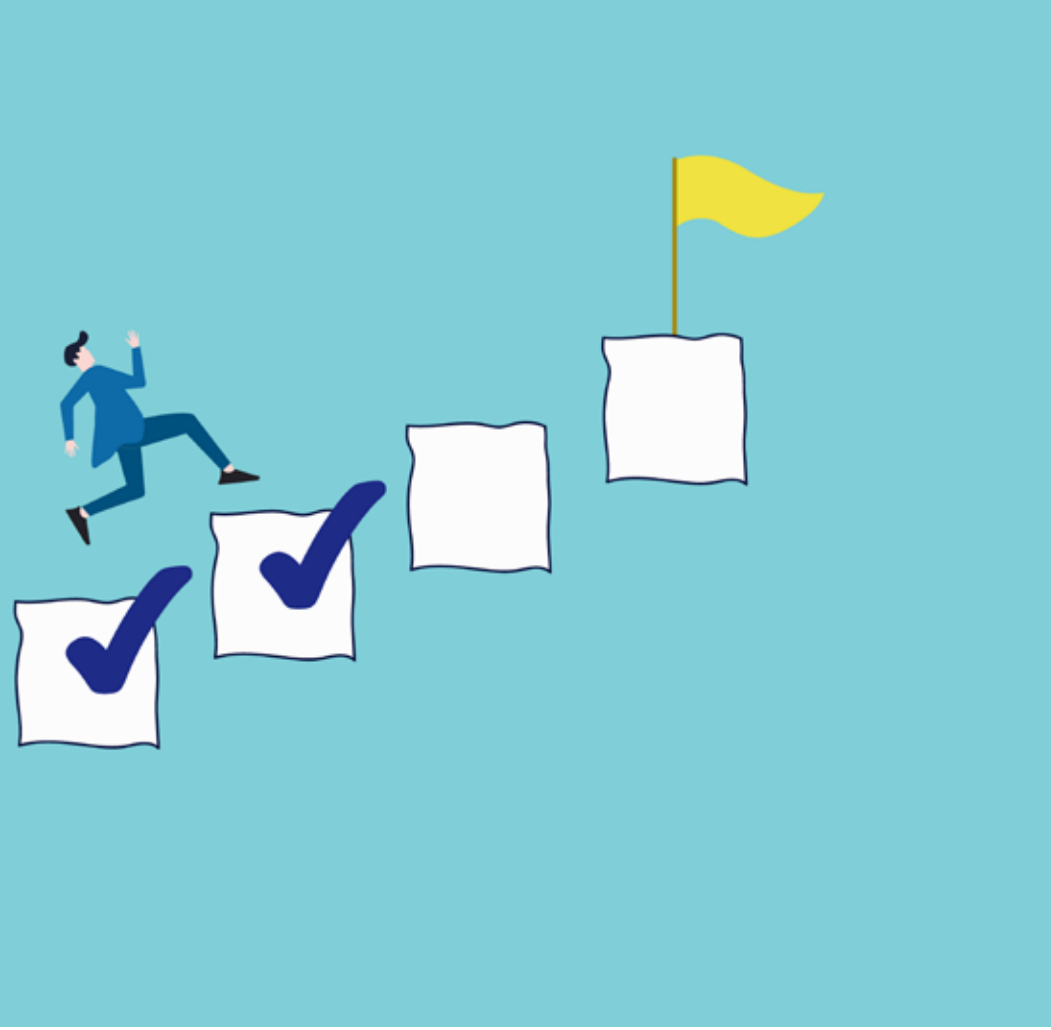
Sahi, başarılı olmak için sahip olmamız gereken şeyler tam olarak nedir? İyi bir eğitim, sıkı çalışma, sürekli tekrar, uykusuz geceler ve daha nice başarıyı getirmek için yeterli olabilir mi?

Malcolm Gladwell, *Çizginin Dışında* kitabında tam olarak bu soruyu soruyor ve başarının nasıl şekillendiğine dair genel kabullerin ötesine geçerek kişisel niteliklerin yanı sıra dışsal faktörlerin de ne derece etkili olduğunu anlamaya çalışıyor. Yazar, başarının yalnızca bireysel çabalarla değil aynı zamanda birçok dış etmenin bir araya gelmesiyle oluştuğunu vurguluyor. Bu nedenle kitapta başarının doğru zamanda doğmuş olmakla alakasını, spor dünyasında nasıl kendini gösterdiği üzerinden örneklerle açıklamalara girişiyor. Örneğin, Kanada'da hokey liglerinde çocuklar doğum tarihlerine göre sınıflandırılır ve zira yılın başlarında doğan çocuklar fiziksel ve koordinasyon olarak daha gelişmiş olma eğilimindedir. Bu çocuklar daha iyi antrenman, ekipman ve koçluk imkânlarına sahip olurlar, bu da onların daha da geliş-

melerini sağlar. Bu küçük başlangıç avantajı zamanla büyüyerek devam eder ve bu çocuklar için daha fazla fırsatın kapısını aralar. Bu etki sadece sporla da sınırlı değildir, eğitim sisteminde de benzer bir durum gözlemlenebilir Gladwell'e göre. Çocuklar genellikle yaşlarına göre sınıflandırıldıklarında, yılın sonlarında doğanlar genellikle akranlarına kıyasla daha az performans gösterirler. Gladwell bu durumun uzun vadede eğitim ve kariyer fırsatları üzerinde derin etkiler yarattığını belirtir. Öğretmenler ve eğitimciler, genellikle yaşça büyük öğrencileri daha yetenekli olarak algılar ve bunun onlara daha fazla kaynak ve destek sağlanmasına yol açtığını iddia eder.

Kur'an'da Al-i İmran suresinde Allah (c.c.), başarı ve yenilginin gerçek inananların belli olması için elden ele

O zaman diyebiliriz ki başarı yalnızca bireysel çabadan ibaret değildir. Aynı zamanda çevresel etmenler, eğitim fırsatları, doğru zamanlama ve hatta şans gibi faktörler de bu süreçte tahmin edilenden çok daha önemli değişkenlerdir. Bu yüzden, başarıyı değerlendirirken sadece kişisel çabayı değil bireyin hayat yolculuğunu şekillendiren tüm bu unsurları da düşünmek esastır. Modern zamanların bize unutturduğu bir gerçek olarak; önemli olan başarı değil çevremize kattığımız değer ve başarının da başarısızlığın da Allah'tan geldiğini unutmamaktır. Çünkü Allah, kişiye eğer bir zorluk verecekse tüm dünya birleşse de onun engellenemeyeceğini, kolaylık verecekse de herkes engellemek için birlikte hareket etse dahi hiçbir şeyin o kişiyi durdurmayacağını söyler.

Yaşadığımız zamanın kaosu içerisinde yolumuzu kaybetmemiz, belki de bu gerçekleri unutarak hareket ediyor oluşumuzdan kaynaklanıyor. Çünkü her şey günün sonunda imtihandır. Kişinin çabasının bir sonuca ulaşmaması onun çabasının değersiz olduğu anlamına gelmez. Modern dünyada paraya, üne, rahatlığa ulaşamamanın başarısızlık olarak gösterilmesi ve çabanın ancak bir sonuca varılınca anlamlı olduğu önermesine inanmak bizleri her zaman mutsuz yapacaktır.

Unutmamamız gereken, başarılı olmak için değil anlamlı bir hikâyemiz olması için çabadan vazgeçmemiz gerektiği ve ancak anlamlı bir şeyler için çabaladığımızda başarısızlığın çok da önemli bir sonuç olmadığı gerçeğini kendimize hatırlatmamız gerektiğidir.

dolaştığını söyler. 140. ayette “Eğer siz (Uhud’da) bir yara aldıysanız, bilin ki o topluluk da benzeri bir yara almıştı. O günleri biz insanlar arasında döndürüp duruyoruz ki Allah gerçek müminleri ortaya çıkarsın ve uğrunda şehitleri olsun diye. Allah zalimleri sevmez.” buyrulur. Müslüman bir akıl için başarı da başarısızlık da bir imtihan sebebi olarak insana verilir. Aslında bir yanıyla bakıldığında, başarılı olma ideali insanı yanıltıcı bir etkiye sebep olacaktır. Çünkü her şey en nihayetinde bir imtihan olarak insana verilmektedir.

Gladwell, başarıyı etkileyen dışsal faktörleri vurgulayarak bireyin kontrolü dışındaki koşulların başarı üzerinde ne kadar belirleyici olabileceğini gösterir. Bu, bireyin başarısını yalnızca kişisel yetenekleri ve çabaları ile ilgili değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik faktörlerin bir

kombinasyonu olarak görmemizi sağlar. Örneğin Elon Musk’ın hikâyesi, onun Güney Afrika’da varlıklı bir ailede doğmasıyla başlar. Bu avantajlı başlangıç ona çocukluğundan itibaren teknolojiye erişim ve ileri düzeyde eğitim fırsatları sunacaktır. Bu imkânlar, Musk’ın ilerleyen yıllarda SpaceX ve Tesla gibi şirketler kurarak teknoloji dünyasında devrim yapmasını mümkün kılan en büyük etkidir. Bugün tüm dünyanın sayfalarını ezbere bildiği *Harry Potter*’ın büyük bir eser olmasını sağlayan şeyse aslında sadece bir rastlantıdır. J. K. Rowling birçok reddeden sonra, yayıncısı olacak olan yayınevine kitabını sunduğunda bir ret daha yemek üzereydi. Ama enteresan bir şekilde, yayınevinin sahibinin küçük kızının kitabın çıktılarını okuması ve çok beğenmesi, yayınevinin *Harry Potter*’ı yayımlamasına sebep olmuştu.

ATEŞLE OYNAMA: DİNİNLE ALAY ETME, ETTİRME!

FATMA ASİYE ŞENAT

Toplaşın, konuşacağız. Konu mühim, hepimizi yakından ilgilendiriyor.

Fark etmemiz gerekiyor ki soruların, sorunların, sorgulamaların mizahla, espriyle ifadesi bıçak sırtı bir konu. Bazı durumlarda insanın kendisiyle eğlenebilmesi, noksanını espriyle ifade edebilmesi, sağaltan yüzleşmelere olumlu katkı sağlayabilir. Ancak kıvam tutturulamayıp iş alay ve tahkir sınırına vardığında mizahın sağaltıcı etkisi yıkıcı bir renge dönüşür. Bu noktada kişinin ne başkalarına ne de kendisine kötü davranmaya hakkı vardır (Hucurât, 49/11). Zira onun da muhatabının da varlığında Rabb'in nakışı vardır, nefesi, emeği vardır. Bu nedenle kişinin eleştirilecek olumsuz hususları bile nazıkçe dile getirmesi beklenir. Çünkü çok net bir iletişim kuralıdır: Kendisine özen göstermeyen başkasına da hakiki manada özen gösteremez, kendisine saygı duymayan başkasına da içi dolu dolu saygı besleyemez. İnsanlar arası ilişkide kurallar böyleyken; Allah'la, diniyle, peygamberleriyle, kurallarıyla alay etmeye ne demeli?

Hikmetle konuşan, ilkelerini, kurallarını akli kuşatıp açacak

şekilde beyan eden vahyin ilkelerine karalamadan, safsatadan başka verilecek cevap bulamayan inkârcı zihin, işi kısa sürede alay ve hakarete vardırma pek mahirdir. “İnanmıyorum, bununla birlikte dinin değerlerine saygı duyuyorum.” tutumu, sürdürülebilir seviyede örneğine pek az rastlanır bir tercihtir. Peygamber’le, inananlarla, dinin değerleriyle alay etmek, ancak inanmayanlardan sâdir olabilecek, onların alametifarikası sayılabilecek bir reflektir. Bu nedenle Kur’an’da inananlar özellikle ikaz edilmiş, inanmayanla iletişimde üslup alaya vardığı anda vermeleri gereken tepki beyan edilmiştir: “O, size kitapta şunu indirmiştir: Allah’ın ayetlerinin inkâr edildiğini yahut onların alaya alındığını işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze geçmedikçe kendileriyle beraber oturmayın; aksi takdirde şüphesiz siz de onlar gibi olursunuz. Allah elbette münafikların ve kâfirlerin tamamını cehennemde bir araya getirecektir.” (Nisâ, 4/140)

Ayet-i kerimde yer alan “siz de onlar gibi olursunuz” uyarısı, aynı zamanda ciddi bir tehdittir. Zira alay ve tahkir faslı başladıktan sonra inanan birinin o ortamda oturmaya devam etmesi, konuşulan her şeyi kabul ettiği, bu

yaklaşımına onay verdiği anlamına gelir. Böyle bir durum ise doğal olarak mümine yakışmaz. Bu koşullarda eğer orada kalarak o seviyesiz konuşmayı durduramayacağını, alaya bahis olan hususun aslını esasını anlatamayacağını düşünüyorsa inanan birinin bir protesto eylemi olarak ortamı terk etmesi gerekir. Bunu da zarifçe, karşı atağa geçip kırıp dökmeden, tepkisini tahkire vardırma yapmaktan mükelleftir Müslüman. Çünkü o, dininin, değerlerinin aşağılanması izin vermediği gibi başkasının kutsalına sövüp saymaya da izinli değildir (En’âm, 6/108). Aksi takdirde karşısındakinde eleştirdiği hususu tekrarlamış, onunla aynı derekeye inmiş olur. Öte yandan alay rüzgârları dindiğinde inanmayanla iletişime devam edebilmek ve bu devamlı birlikte değerlerini anlatarak İslam’a davet etme sorumluluğunu yerine getirebilmek için saygın bir iletişim seviyesini korumak zorunludur. Ayet-i kerimede “onlar başka bir söze geçmedikçe” kaydı bize bu hassasiyeti hatırlatır.

Diniyle, değerleriyle alay ederken ses etmeyen, tepki vermeyen bir Müslüman şu üç durumu da peşinen kabullenmiş demektir: 1. Bu sessizlik

muhabatın pervasızlığını artırır, onu cesaretlendirir. 2. Müslümanın kendi düşünce ve gönül dünyasında da dinî değerler sarsılır, hassasiyetler körelir. 3. Allah'la alay günahının ortağı olur.¹ Hepsi birbirinden korkutucu bu seçenekler, inananlar için neden böyle bir ilke belirlendiğini açıkça ifade etmektedir. Dinle alayın söz konusu olduğu ortamda kalmamak gerektiğini anlatan başka bir ayette yer alan “Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma!” (En’âm, 6/68) uyarısı da konunun önemini başka bir yönüyle anlatır. İnsan bu ilkeyi o an unutabilir ama hatırladığı an gerekli tepkiyi vermek zorundadır.

Evet, dinle, sembollerıyla, Kur’an’la, Peygamber’le alay etmek, inanmayana ait bir haslet. Ancak alenen inkâr etmediği hâlde, vaktizamanında dinî kavramlarla arasına kara kedi girenlerde de zaman zaman umursamaz bir tutum, ağzından çıkanın ne anlama geldiğini bilmeden alaya alma üslubu hâkim olabiliyor. Aslında Müslüman ama biraz kenarda durmayı tercih edenler bunlar. Burada en acı durum, özünde inanan gençlerin inanmayanla aynı çizgide buluşmuş olması. Ancak ne kadar üzülsek, hayret etsek de vakıa şu ki bir parçası olduğumuz sosyal ortamlarda, özellikle de sosyal medya mecralarında her tabiatın her görüşten insanla karşılaşırız. Herkes yaşanan gündeme başka bir pencereden; ailesinden aldığı terbiyeden, eğitimden, kısacası kişiliğini oluşturan varlık

parçacıklarının arasından bakabiliyor. Bu bakış açılarının bir kısmı bireyi geliştirip değiştirirken bazıları da değerlerin ilmek ilmek çözülmesi anlamına geliyor. İçinde bulunduğumuz koşullarda söz konusu ayetleri okuduktan sonra rahatça söyleyebiliriz ki akıntıya kapılarak ortamda neşe oluşturmak, “cool” görünmek, “aşmış” imajı kazanmak vb. sebeplerle değerlerini ortama espri malzemesi yapan, çok ciddi bir risk alıyor.

Evet, bazen konuştuklarımız bazen de sustuklarımız ateşle oynama anlamına gelebilir. Ağzımızdan çıkan/çıkmayan her sözün, yaptığımız/yapmadığımız her eylemin, içimizden geçirdiğimiz her niyetin kayıt altına alındığını, bu kayıtların içeriğine göre günün birinde lehimize ya da aleyhimize delil teşkil edeceğini hatırlamak bu yüzden önemli.

¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. 2, s. 165.

HORASAN'IN BÜYÜK KİMYA ÂLİMİ: AYDEMİR CİLDEKÎ

KORAY ŞERBETÇİ

XIV. yüzyılda “güneşin ülkesi” olarak bilinen kadim Türk yurdu Horasan’daki Meşhed şehrinin Cildek köyünde doğan Ali b. Aydemir b. Âli el-Cildekî tarihlerde ismi az geçen Müslüman Türk kimya bilginidir. Kendisinin yaşam öyküsü hakkında tarihî kayıtlar sınırlı bilgi vermektedir. Buna bağlı olarak doğum tarihi de net olarak bilinmemekle beraber 1308 ile 1326 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Onun hakkında bilgi veren kayıtlarda adı Cildekî olarak geçmektedir. Bu Müslüman Türk kimya bilgininin hayatıyla ilgili bilgiler sınırlı da olsa doğum yeri olan Horasan bölgesinden ayrılarak on yedi yıl boyunca Irak, Anadolu, Yemen, Kuzey Afrika ve Suriye’de dolaştıktan sonra Mısır’a yerleştiği bilinmektedir. Yine farklı rivayetlere göre o, 1342-43 veya 1360-61 yıllarından birinde Kahire’de hayata gözlerini yummuştur.

Cildekî, yaşamı süresince kimya alanında derinlemesine incelemeler yapmış, kendinden önce yaşamış büyük Müslüman kimya bilginlerinin yanı sıra Hermes, Zosimus, Demokritos, Calinus ve Marianos gibi alanın otoritelerinden kalan eserleri de derinlemesine incelemiştir.

Cildekî ve Kimya Kuramı

Cildekî çalışmalarını çok etkisinde kaldığı büyük kimya âlimi Cabir b. Hayyan'ın "mizan teorisi"ne bağlı olarak sürdürmüştür. Mizan teorisi; doğal niteliklerin nicelik diliyle ifadesi anlamına gelmekte olup aynı zamanda her cismin sahip olduğu dört unsurun oranını tespit ederek bu cismin bileşimini yenilemeyi amaçlayan bir teoridir. Bu teori, o dönemde bilinen dört nitelik teorisidir. Buna göre evrendeki her şey sıcak, soğuk, kuru ve nemli niteliklerinden meydana gelmektedir. Bu niteliklerden sıcak ve soğuk olanlar etkin (fail), kuru ve nemli olanlar sa edilgin (münfail). Bu etkin ve edilgin nitelikler de bir araya gelerek toprak, su, hava ve ateş gibi evrenin temel unsurlarını meydana getirirler.

Cildekî yaptığı çalışmalar sonunda İbn Sina'nın yapısal değişimin mümkün olmayacağı düşüncesine aykırı bir sonuca varmıştır. Ona göre yapısal dönüşüm (transmutasyon) mümkündür. Buna bağlı olarak Cildekî, kimya sisteminin temel hedefini doğadaki mükemmelliğe insan aklında, bedeninde, ruhunda ve maddeler âleminde de ulaşmak olarak belirlemiştir. Çünkü kimyanın hedefi doğayı taklit etmek ve maddeler âleminde mükemmel olana ulaşmaktır.

O, eserlerinde ısrarla -dönemin kimya anlayışı çerçevesinde- metallerin birbirinden farklı olmasını, içerdikleri cıva-kükürt oranına ve ayrıca birleşme sırasındaki kozmik kuvvetlerle etkileşime bağlıyordu. Bu hâlde eğer cıva ve kükürt mükemmel derecede saf olurlar ve en doğal dengede birleşirlerse o zaman elde edilen madde en mükemmel madde olacaktır. Tam tersi olarak eğer cıva ve kükürt yeterli derecede saf olmazsa ve özellikle birleşme oranında hatalar olursa, işlem sonucunda mükemmel madde yerine metaller meydana gelecektir.

Cildekî'nin Kimya Çalışmaları

Cildekî, tüm ömrünü verdiği kimya çalışmalarında bazı pratik çalışmalar da ortaya koymuştu. Ona göre kimya bilminde teori ve pratik eşit derecede önemlidir. İkisinin bilgisinde eşit derecede yetkin olmayanlar bu bilimde başarılı işler ortaya koyamazlar. Bu tutumundan hareketle Cildekî, sadece kimya bilminde teori ile yetinmemiş yaptığı deneylerle araştırmalarını pratiğe dökmüştür. Doğal olarak bu pratikler onun, insanlık tarihinde bilimin ilerlemesine katkıda bulunacak bazı keşifler yapmasını sağlamıştır. Örneğin başta Cabir b. Hayyan'a ait eserlerden ve diğer bazı çalışmalardan aktarımlarda bulunarak sabun yapımı ve nitrik asitle gümüşü altından ayırması kimyanın bu pratik uygulamalarına kanıt olarak gösterilebilir. Günümüzde normal karşılanan ama XIV. yüzyıl için ilginç olan bir uygulaması da onun, kimyasal işlemler sırasında ortaya çıkan gazlardan korunmak için deney sırasında maske kullanmasıdır. Yine Cildekî'nin kullandığı türlü damıtma yöntemlerini ayrıntılı olarak tanımlaması da günümüzde

**Kimyanın hedefi
doğayı taklit etmek
ve maddeler
âleminde mükemmel
olana ulaşmaktır.**

modern kimyada kullanılan farklı damıtma yöntemlerine zemin hazırlamıştır.

Kısacası Cildekî gibi Müslüman bir âlim, XIV. yüzyılda yaptığı kimya çalışmalarında deneysel metoda ve nicelik anlayışının önemine değinerek kimyanın pratik yönüne dikkat çekmiş ve modern kimyaya giden yolun taşlarını döşeyenlerden birisi olmuştur.

Cildekî'nin Eserleri

Kimya alanının Müslüman Türk âlimi Cildekî çalışmalarını kitaplaştırmıştır. Kendisine atfedilen yirmi civarındaki eserden bazıları kimya alanındadır. Bunlardan bir kısmı da kendisinden önce yaşamış bazı âlimlerin eserlerine yapılan şerhler yani açıklamalardır. Fakat dönemin şartlarını dikkate alarak modern kimyanın henüz yeni yeni simyadan ayrılmaya başladığını, bu sebeple bu çalışmalarda simya

vurgularının da olduğunu gözden kaçırmamak gerekir.

Cildekî'nin kimya konusunda yazdığı eserler arasında en ünlüleri kimya biliminin kısa bir tarihçesini verdiği ve bu konuda üstat olarak kabul ettiği yedi kişinin adını saydığı *el-Misbâh fî esrâri 'ilmi'l-miftâh*, kendisinden önceki Hermetik ve İslam kimya literatürünü tanıttığı *Nihâyatü't-taleb fî şerhi'l-Mükteseb* ve Cabir b. Hayyan'ın eserlerindeki mizan kuramını tanıttığı *el-Burhân fî esrâri 'ilmi'l-mîzân* adlı çalışmalarıdır.

XIV. asrın bu önemli Müslüman âlimi, hayatını adadığı kimya çalışmalarında, kendinden önce yaşayan hem Doğulu hem de Batılı bilginlerden yaptığı güvenilir alıntılarla hem de bunları eleştiriye tabi tutmasıyla simyanın modern kimyaya dönüşmesinde önemli isimlerden birisi olarak dünya bilim tarihindeki yerini almıştır.

Nizar Kabbani*Arapçadan Çeviren: **Seher Başaran**

İZZET'İN ANNESİ

Meşhurdur annemin kahvesi,
 Bakır sahanda öğütür bir fincanlık.
 Bir fincanlık...
 Kömür ateşinde kaynatır. Sabır ateşinde...
 Kakule tohumuyla lezzet katar lezzetine.
 Her fincana portakal çiçeği suyundan serper.
 İşte o yüzdendir, yazın evimizin balkonu
 Kuşların soluklandıkları bir yer.
 Sabah kahvelerini bizde içerler,
 İşlerine gitmeden evvel.

B a ş K a
S e s l e r

*1939 yılından itibaren şiir yazmaya başlayan Kabbani'nin özgün bir anlatımla yazılmış şiirleri, büyük ün kazanmış ve bestekârlarca bestelenmiştir. Aslen Filistinli olan şairin, İsrail'in Filistin topraklarını işgalinden sonra kaleme aldığı "el-Kuds", onun en ünlü şiirlerinden biridir.

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR'I OKUMAK İÇİN 10 SEBEP

SİDDİK YURTSEVER

BİR Abdülhak Şinasi Hisar, ocukluğunu Boğaz'da bulunan yalılarda geçirdi. Gzünü atığında tanıştığı ilk Şey olan Boğaz, büyüyüp serpildike onda bıraktığı derin izi farklı vehelerle ortaya çıkardı. Ailesinden aldığı bilgi, birikim ve görgü, yetiŐme ortamındaki olanaklar da düŐünülünce onun seçkin bir sınıftan olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum yazarda genelgeçer bir iptidai anlayıŐtan ziyade bir zarafet, bilgelik ve inceliğe dönüŐtü. Osmanlı'nın son dönemine denk gelen yetiŐkinlięinde ise herkes kadar devrin siyasi yapısından etkilendi. Eğitiminin bir bölümünü geçirdiği Paris, hayatındaki kırılma noktalarından biri oldu.  yılın sonunda yurda döndü.

 Devrin siyasi oluŐumlarıyla hem yurt dışında hem de yurt içinde etkileşim içinde olan yazar, yaşanan türlü geliŐmelerin etki alanına somut olarak girdiği bazı dönemler olsa da "yazar"lıkta karar kıldı. lkeye dönüŐünde birçok edebî muhitte farklı Őahsiyetlerle tanışması bu kararında etkili olmuştur denilebilir. Yoğun meslek hayatı, yaŐadıęı türlü sıkıntılar, geçirdiği hastalıklar, tartıŐmalar onu verdiği bu karardan dndremedi. Ömrünün sonuna kadar edebiyattan kopmadı, eser vermeye devam etti.

İKİ *Dergh, Varlık, lk, Ağaç, Çınaraltı, Ulus, Yeni İstanbul, Yücel, Aile, Hisar, Türk Yurdu, İstanbul adlı dergiler ile Milliyet, Hkimiyet-i Milliye, İleri, Medeniyet gazetelerinde hatırat, deneme, Şiir türünde metinler kaleme aldı. İlk başta yazılarında kendisinden yaşça büyük birçok ismin etkisi görülse de bir süre sonra kendi tarzını ve üslubunu yakaladı. Bu tarz ve üslup aslında kendisinde çocukluktan beri var olan bir "iz"ın tezahryd. O iz hayatının her alanına yansdı.*

Edebiyat yolculuğuna Őiirle baŐlamıŐ ve bu alanda çeşitli dergilerde görünmüŐ olsa da sonrasında nesire yöneldi. Ancak yakın çevresi tarafından çok titiz biri olarak

DÖRT bilinen yazar aynı titizliği metinlerinde de gösterdiği için hem dergilerde görünmek hem de kitap yayımlamak noktasında deyim yerindeyse ince eleyip sık dokudu. İlk romanını 54 yaŐında yayımlamıŐ olması da bu durumun en bariz rneği olarak gösterilebilir.

aędaŐları modernleŐmenin etkisiyle benzer temalarda ürünler verirken o, onların tam aksine her fırsatta mazi tasavvuruna döndü. Sürekli aradığı geçmişin dehlizlerindeki hikâye, kaleme aldığı bütün edebî türlerde gösterdi kendini. Bu durum onu çaędaŐlarından ayırırken kendine has belirlediği ince çizgiyi nakıŐ nakıŐ iŐledi. Nostaljik bir buhran değildi Şüphesiz yaŐadıęı. GeçmiŐten gelen o büyük hikâyeyi, hayatının merkezine alması ve oradan bir koridor aarak ilerlemesi, dolu dolu geçen çocukluğuna bir gönderme olarak da okunabilir. Ancak kullandığı dilin yeniliği temayla birleŐince geçmişin izini geleceğe taŐımak gayesinin olduğunu söylemek mümkün.

BEŞ

ALTİ Boğaziçi Yahıları, Abdülhak Şinasi'nin anı türünde kaleme aldığı kitapların en çarpıcı olanlarından biridir. Çocukluğuna dair nüvelerin olduğu, hem onun hayatını anlayabilmek hem de o dönem insanının yaşamını görmek adına satır aralarına odaklanmanın faydalı olabileceği bir eser. Kitapta yalının hem maddi hem de manevi varlığına işaret edilirken yalı kültürünün insanlar üzerinde bıraktığı iz, çok eski bir masalı yeniden canlandırabilmiş olmanın heyecanıyla sunulur: "Bazı yalıların, ayrı birer cennet ve gençlik ve ihtiyarlık dışı ezelî bir lezzet, mantığın almadığı tabii bir saadet diyarı hâlinde bir korusu bulunurdu. Burası büyük, asil ağaçlarıyla, bir başka tabiatın muhteşem musikisini dile getirir, bu ağaçlar âdeta zikreder veya vecde gelirlerdi. Bu büyük ağaçlar, eski manalarına göre, birer üstada, ermişlere veya şairlere benzerlerdi. Burada kısas-ı enbiya zamanları yaşanır, vakt-i saadet inşalarına rastlanırdı."

YEDİ Boğaziçi Mehtapları, tıpkı Boğaziçi Yahıları gibi adından da anlaşılacağı üzere bir muhitin varlığını ispat için çırpınan yazılardan oluşuyor. Ancak bu kitap hacim olarak Boğaziçi Yahıları'ndan ayrılıyor. Kitap yazarın sağlığında çeşitli eklemeler, çıkarmalarla çok defa revize edilmiş. Burada kitabın ismine dikkat çekmek gerekir diye düşünüyorum. Çünkü hikâyesini Boğaz'dan devşiren farklı isimlerde kitaplar yazan bir yazarın "mehtap"ı kullanması boşuna değil. Mehtap aydınlatır, örtmez. Gece, başka güzelliklere ancak mehtap sayesinde ulaşır. Gündüzün görmediği göz, gece mehtapla yeni bir gözle bakar. Yazarın kitaba bu ismi vermesi elbette içerikle de alakalı bir durum. Tek bir duruma, olaya, mekâna yahut eşyaya değil toplu bir bakışla genel ve bir o kadar da hassas bir gözle okur müellif burada olanları. Hatıralar uzun bir açıklık döneminden sonra avına kavuşmuş bir akbaba gibi üşüşür zihnine.

SEKİZ Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği, arafta kalmış bir adamın hikâyesini anlatır. Hikâye diyorum çünkü yazara göre bu kitap bir roman değildir. Ancak genel hatlarına bakıldığında bu kitap için romana giden hikâye demek daha doğru olabilir. Ali Nizami Bey, Batı ile Doğu arasında sıkışmış daha doğrusu Doğu'yla yetişmiş ancak Batı'yla yaşamaya çalışan, zorlama bir hayatı sırtına kambur etmiş bir adamdır. Hayatı zenginlik içinde geçen bu adamın ömrünün sonlarına doğru beş parasız kalarak yokluk içinde ölmesi, ömrünce yaptığı hataları dünya gözüyle son bir kez görmesine sebep olur.

DOKUZ

Fahim Bey ve Biz romanı yayımlandığında edebî muhit tarafından büyük bir coşku ve methiye ile karşılanmış, kitap bugüne kadar yazılmış en büyük edebî metinlerden biri olarak görülmüştür. Yazarın kullandığı üslup, şiirsel dil, kahramana attığı derin çizik ve büyük ayrıntılar, bu yorumların hiç de abartı olmadığı gösterir niteliktedir. Kitap sanki Abdülhak Şinasi'nin bir ölüm provasıdır. Bir gazete haberiyle başlayan hikâye geriye doğru akarak, gerçekleşmemiş bir hayalin hiç yaşanmamış bir hayata ulanmasıyla ilerler. Ölüm bir sondur ve kaset geriye doğru aktığında hayatın kaynağını bulur.

ON Bürokrat bir ailede dünyaya gelen Abdülhak Şinasi, ailesinden aldığı dünya görgüsünü hayatı boyunca kullanmış ve ömrünü adadığı edebiyat yolculuğunda haklı bir şöhret kazanmıştır. Onun Fahim Bey ve Biz eserinde yazdığı satırların gerçek olduğunu unutmadan şunu ekleyelim: "Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil."

EVE DÖNÜŞ BİLETİ YOK

FADİM ÖZER KASAY

Tarihe baktığımızda Kudüs'ün ilk sakinlerinin Arap Yarımadası bedevilerinden Amuriler olduğunu kaynaklardan öğreniriz. Şehri ardından Yebusilerin inşa ettiği görülür. Yebusiler MÖ 3000 yılında Kenanlılarla birlikte Arap Yarımadası'na göç eden eski Arap kabilelerden birisidir.¹ Tarihin seyrine hızlıca bir göz attığımızda Hz. İbrahim'in eşi Sare ile birlikte asıl vatanı olan Irak'tan hicret ederek Filistin topraklarına yerleştiğini ama vefat ettiğinde Filistin'de bir karış toprağının dahi olmadığını, onu defnetmek için Sare annemizin Filistinlilerden mezar istemesinden anlıyoruz. Yine İbrahim'in oğlu İshak da mülk edinmeden Filistin topraklarında vefat etmiştir. Yakup Peygamber'in ise oğlu Yusuf'un çağrısı ile Mısır'a göç ettiğini ve orada vefat ettiğini biliyoruz. Yani İsrailoğulları,

Eski Ahit'ten öğrendiğimiz şekliyle o topraklarda yabancı olarak yaşadılar. "Gurbette geçirilen sürenin uzunluğu gerekçe gösterilerek bir yeri sahip- lenme söz konusu olacaksa, İbrahim ve çocuklarının 200 yıl kaldıkları, iki kişiyle gelip 70 kişiyle terk ettikleri Filistin toprakları yerine, 430 yıl kaldıkları Mısır topraklarında hak talep etmeleri gerekirdi."²

1967 yılı felaketinden sonra Associated Press muhabiri bir İsrail askerine, "İsrail devletinin sınırı neresidir?" diye sorar, o da büyük bir kibirle, "Ayak bastığım her yer!" cevabını verir ve postallarıyla yere vurur.³ İranlı Yönetmen Seyfullah Dad, 1995 yapımı *Filistin'e Veda* filmiyle 1948'den beri İsrail askerlerinin postallarıyla kirlenen kutsal topraklarda işgalin başlangıç noktasına götürür bizi.

Hayfa'da, Dr. Said ve eşi Latife ekseninde İngiliz manda yönetiminin geri çekilmesiyle Yahudilerin, Polonya'dan Filistin topraklarına göçünü, daha doğru bir ifadeyle işgali gözler önüne serer yönetmen. İdealist bir doktor olan Said'in tren garında bombalı eylem yapanın çocukluk arkadaşı Şimon olduğunu fark ederek onu ihbarıyla başlayan film, Şimon'un Said'i bir hafta içinde şehri terk etmesi hususunda tehdidiyle devam eder. Şimon'un tehditlerine Dr. Said'in verdiği yanıt ise manidardır: "Zaten bu Hitler'den öğrendiğiniz tek şey." Yahudilerin Hitler'den öğrendikleri tek şey zulümdür ve bunu da mağduriyetlik kisvesine sığınarak ne yazık ki Filistin topraklarında yaşayan halkın üzerinde uyguladılar. Said'in anne ve babası Gazze'de yaşamaktadır. Annesi Safiye onların Gazze'ye dönmelerini isterken, Filistinli direnişçilerden olan babası Reşid ise evlerini terk etmemeleri gerektiğini söyler. Fakat kaçmaz Said, tedavi etmeye çalıştığı yaralı çocukların vefatıyla evine doğru koşar ama vurulur, onu bulmaya çıkan Latife de öyle. Oğulları Ferhan'ın sesiyle inler tüm sokak, çabalar ama yetişemez oğluna Latife. Evlerinin sokağında öylece yerde uzanırlar boylu boyunca. Ferhan ağlar, ağlar... Kiracıları olan Hristiyan aile sahip çıkar Ferhan'a. Ancak Şimon'un Polonya'dan getirdiği Yahudi çift Dr. Said'in evine yerleşmekle kalmaz çocuklarına da el koyar. Artık Ferhan, Moşe'dir.

Eve yerleşen Koşen çifti işe ilk olarak evi değiştirmekle başlar. Duvarda asılı Arapça hatlar iner, yerine ikonlar asılır. Davud Yıldızı ve Yahudiliğin sembolü yedi kollu menora şamdanı yerini alırken Yahudileştirilen Müslüman hanesinde, Hz. Davud'un yıldızını sahiplendikleri gibi evleri hatta çocukları nasıl sahiplendiklerine vurgu yapar yönetmen. Tablolar, fotoğraflar değişir. Gramofondan yükselen müzik bile değişir, İsrail halk şarkısı "Hava Nagila" çınlar Müslüman evinde. Bir eve misafir olsanız kaç gün kalabilirsiniz? Ev sahibinin eşyalarını nasıl bir rahatlıkla kullanabilirsiniz? Bir evi yuva yapan nedir? Yaşanılır kılan ne? Eşyalar mı yoksa yaşanmışlıklar, anılar, fotoğraflar mı? Aidiyet hissi insanı bir mekâna bağlayan yegâne şey. Bu aitlik de ancak hatırlarla gerçekleştirebiliyorken başkasının hatırasının üzerine oturmak insanda nasıl bir duygu kirliliğidir? Koşen'in "Hiçbir şeye sahip değilken birdenbire her şeye sahip olduk, ev, mobilya ve çocuk." sözlerinden siyonistlerin aslında hiçbir şeyken şu hayatta kendilerine nasıl bir kimlik biçtiklerini görmüş oluruz. Varşova'da tek göz odada kalırken şimdi daha büyük ve her şeyi olan bir ev, hatta bir çocuk bile... Alın teriyle kazandıkları o küçük odayı özlediklerini söyler kadın. Ama vicdanı bu sözle son bulur. Ruhsuz ve duygusuz bir kadının kollarında ağlamaya devam eder Ferhan. Ama öyle bir ruh hâlidir ki Hanna'daki, çocuğu olmamış bir kadının Tanrı'nın bir ikramı olarak gördüğü çocuğu sahiplenme çabasına dönüşen soğukluk... İçimizi en çok yakan şey de sanırım Ferhan'ın Yahudileştirilmesi çabası. Üstelik bir de Ferhan'ın hayatını film yapmak

Film Künyesi:

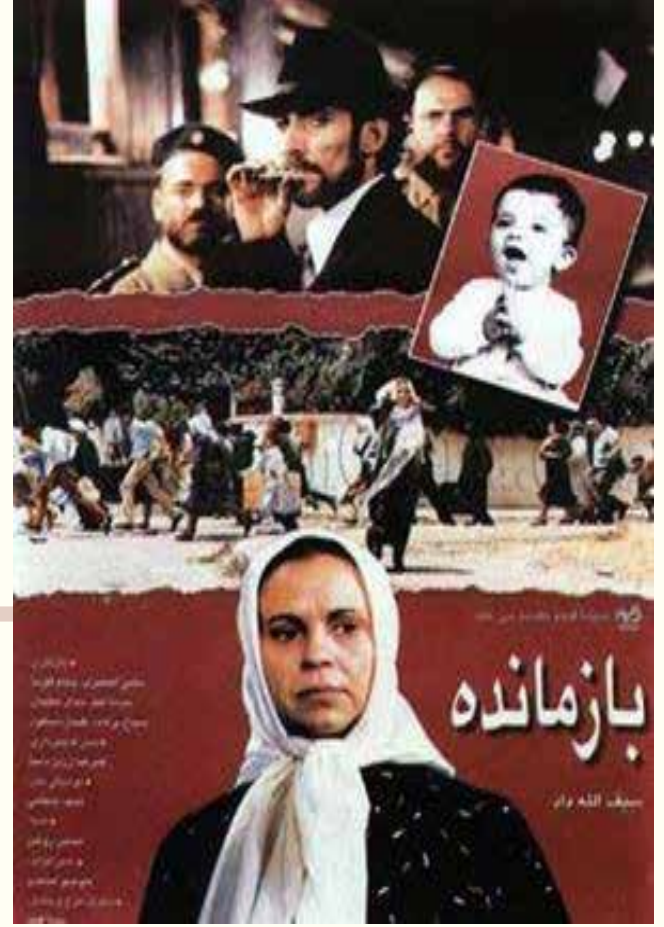
1995 / 2 s 26 dk / Dram, Savaş

Yönetmen: Seyfullah Dad

Oyuncular: Selma el-Mısri -

Cemal Süleyman

Ülke: Suriye-İran

isterler. Burada aslında Yahudilerin sinemayı kullanarak yaptıkları zulmü nasıl meşru kıldıklarını gözler önüne serer yönetmen.

Dr. Said'in annesi Safiye kiracıların evine gidip durumu öğrenince Ferhan'ı almak için oğlunun evine gider ama o anda bir hikâye uydurup Ferhan'ın bakıcısı olduğunu söyler. Zaten zorla kabul ettiği bu çocuğa bakamayan Hanna, durumu kabul eder, Koşen şüpheli davranırsa da o da razı olur. Hristiyan kiracıların da bir süre sonra evlerinden edildiklerini, şehri terk etmeye zorlandığını görürüz. Safiye torununu sarıp sarmalasa da niyeti torununu kaçırmaktır. Eşi Reşid'in de Hayfa'ya gelişiyle plan hızlanır. Filistin'in diğer bölgelerini

işgale gidecek Yahudileri taşıyacak trene bomba dolu bavulu koymak görevi Reşid'in yaralanmasıyla Safiye'ye kalır. Hem torununu kurtaracak hem bombayı koyacak ve Ferhan yaşayacaktır. Ayet-el Kürsi okumaya başlar Safiye ve düzeneği harekete geçirip Ferhan'la kendini trenden atar. Ferhan'ın ağlamasıyla başlayan olaylar yine Ferhan'ın gözyaşlarıyla son bulur. Ferhan'ı kurtarır Safiye ama filmde geçen ifadeyle "büyük devletler Araplardan yana değil"dir ve Ferhanlar hâlâ ağlamaya devam eder.

1. Prof. Dr. Yusuf El-Karadavi, *Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs*, Nida Yay., İstanbul: 2021, s. 44.
2. El- Karadavi, *age.*, s. 46.
3. El- Karadavi, *age.*, s. 47.

GEÇMİŞ ZAMANIN PEŞİNDE

EBRU KILIÇ

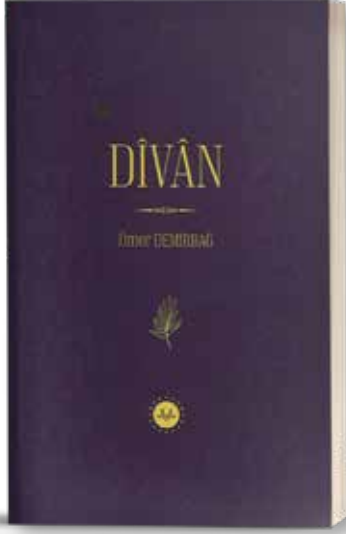
Kursa yetişebilmek için evden bir hışımla çıktığımdan, ceketimin diğer kolunu trafiğin ortasında, araçların arasından geçmeye çalışırken giymiştim. İnanılmaz bir gürültüyle beynim uğulduyordu. Arkama dönüp çantamı düzeltmeye çalışırken gözlerimi kan çanağına döndüren, ciğerlerimi yakan egzoz dumanı beni birkaç gün önce haberlerde gördüğüm fotoğraf karesine götürdü. Yüzü gözü toz duman içinde olan bir çocuk vardı o karede ve kulağıma şunları fısıldıyordu:

"Henüz batan güneşin etkisiyle turunculaşan bulutların dışında, beton yığınlarının oluşturduğu grilikten başka bir renk yoktu. Öksürük ve göz yanmasının yanı sıra havadaki tozlar nefes alıp vermeyi zorlaştırıyordu. Temiz suya ulaşamadığımız için elimizi yüzümüzü yıkayamıyorduk. Çürümüş ceset kokusu artık dayanılmaz bir hâl almıştı. Sessiz bir saniye bile geçmiyordu. Füzeler, patlamalar, ambulanslar, yardım çığlıkları, sevdiklerinin ardından ağlayanlar... Tüm bunlara rağmen dünya dönmeye devam ediyordu. Gözün alabildiğine kan akar topraklar geceye bürünecekti birazdan. Soğuk kendini hissettirmeye başlamıştı, parmak uçlarım ise sızlamaya... Parmaklarımın sızlaması hiç geçmiyordu. Enkazda yaşıyordum. Isınabileceğim hiçbir şey yoktu. Yakabileceğim çalı çırpı dahi. Her yer alabildiğine moloz yığınıydı. Taşlar yanabiliyor olsa inanın yakardım. Başımı sokabileceğim bir çatıyı geçtim, bombalardan kaçabileceğim kuytu bile yok burada. Her an her yerde bir patlamanın ölümcüllüğünün bilinciyle yaşıyoruz. Annem, babam, kardeşlerimin üçü de gözümün önünde öldü. Parçalarını topladım. Evimizin enkazında günlerce tek başıma bekledim. Beni ararlarsa eğer, nerede bulacaklarını biliyorlardı. Yıkık dahi olsa evimize gelirler, beni burada bulurlar demiştim. Günlerce bekledim ama... Öylece boşluğa bakıp dururken babamla cuma namazı için Mescid-i Aksa'ya gittiğimiz gün geldi gözlerimin önüne. Hafif yağmurun çiselediği bir gündü. Düşen damlaların toprağın ince örtüsünü ıslatmasıyla ortaya çıkan mis gibi kokular cennetteymiş gibi hissettiriyordu. Gökten düşen rahmet yalnızca yeryüzünü değil bizi de üzerimizdeki gaflet tozlarından arındırıyordu. O askerler (!) gelip bizi tartaklayana kadar hepimiz huşu içerisindeydik. O gün sormuştum babama: 'Baba, Allah neden ebabillerini gönderip bizi bu zulümden kurtarmıyor? Bu kadar acıya neden sessiz kalıyor?' Babam cevap vermişti: 'Yavrum, Allah'ın yeryüzündeki ebabilleri müminlerdir. O, her kulunu yeryüzüne halife olarak göndermiştir. İradesiyle seçim yapsın, tarafını belli etsin diye. Karınca kadar bile olsa gücü, İbrahim'in ateşine su taşısın ya da o ateşi körüklesin diye. O, sessiz kalmaz. İnsanların içine yerleştirdiği mazluma karşı merhamet, zalime karşı öfke duygusuyla konuşur, yeri gelir çığlık atar.' Günlerdir boğazımdan hiçbir şey geçmediğinden kılımı kıpırdatacak hâlîm kalmamıştı. Kulaklarımdaki uğultu, gözlerimdeki bulanıklık son nefeslerimin habercisiydi. Aileme kavuşmanın sevinciyle Kelime-i Şehadet getirdim, can kafesinden kurtulan ruhum cansız bedenimi gördü ve ona dedi ki: 'İyi dayandın.' Başımı koyduğum yastık sırlıklam olurken gözlerini devirenleri, burnunu kıvıranları, kulaklarını tıkayanları ve bombalardan gökkuşağı yapanları Yüce Divan'ın, Mahkeme-i Kübra'nın sahibine şikâyet etmek üzere meleklerin kanatları arasında yol alıyordum."

Çocuğun kulağıma fısıldayacakları bitmemişti ki şiddetli bir korna sesiyle kendime geldim. Bütün günümü, daha fazla acıyı kaldıramayan o çocuğun sesini nasıl duyurabileceğimi düşünmekle geçirdim. Daha fazla duramadan aldım kalemi elime, yazmaya başladım: UYANIN!

*"Sonra ansızın o hatıra karşımda beliriverdi. Bu tat, Combray'da pazar sabahları Leonie halamın günaydın demeye odasına gittiğimde, çayına ya da ıhlamuruna batırıp bana verdiği bir parça madlenin tadıydı."

Bu köşe, Marcel Proust'un *Geçmiş Zamanın Peşinde* adlı eserinden ilhamla hazırlanmıştır.

DİVÂN
Ömer Demirbağ

KİTAPLIK

HAZIRLAYAN: RÜMEYSA ÜREGEN

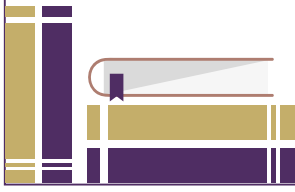

Gül fikirdir gül şiir hem gül murâddır gül ümîd
Bin eda bin şîvedir ki söz uzar destân olur

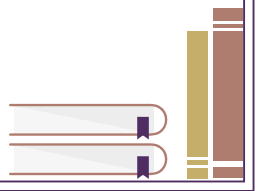
Kim demişse yanlış etmiş gülün ömrü az diye
Gül ki solmaz kültürümdür ilk olur irfan olur

Sevdiğim kendine âşık bizi görmezmiş muvafık
Biz de Zelhâ'yı arardık Yûsuf-ı Ken'ân olunca

Firkatin derdine bir ân düştü gönlüm oldu giryân
Âh eder âhıma yârân dem gelince ân olunca

Yetti artık bu zulümler sende îman yok mu dilber
Kirpiğin Moskof'a benzer sinemiz Afgân olunca

Soldurma günâhlarımla vaktimin gündüzünü,
Benzetme Yâ Rab, şu hazâna ömrümün güzünü

Öldürmeyeceksin, diyor Allâhü Teâlâ
Öldürdün, evet, öldürüyorsun hâlâ

Allâh'ı bıraktın, tapınıp ırkına, ey şer!
Bak, işte fesâdınla bugün yeryüzü mahşer!

